

CDR

Christen-Democratische Reflecties - jg.6 - nr. 2 - juli 2018

CEDERSPECIAL

IDEEËN VAN DE STUDIEDIENST

CEDER

Studiecentrum
van de Vlaamse
Christendemocraten

Met bijdragen van
Stefan Arts, Nahima Lanjri, Ellen Van Grunderbeek,
Stefaan Vercamer, An Poot, Karin Brouwers, Emilie
Noë & Els Van Hoof

CDR – Christen-Democratische Reflecties

jg.6, nr.2, juli 2018

Redactieraad

Wouter Beke
Cornelis Bos
Benjamin Dalle
Jan De Maeyer
Niko Gobbin
Geert Janssens
Frank Judo
Maxime Penen
Jan Smets
Ingrid Vanden Berghe
Mieke Van Hecke

Abonnement

Jaarabonnement (3 nummers): leden CD&V: € 20, niet-leden: € 30

Apart nummer: leden CD&V: € 10, niet-leden: € 20

Website

www.cdenv.be/ceder

ISSN

2034-6964

Verantwoordelijke uitgever

Benjamin Dalle, Directeur CEDER, Wetstraat 89, 1040 Brussel

Inhoud

- p. 7 | **Editoriaal**
- p. 11 | **Stefan Arts**
Naar een inclusieve arbeidsmarkt. Hoe de kloof op de arbeidsmarkt tussen personen met een Belgische en personen met een vreemde origine verkleinen?
*Respons door **Nahima Lanjri**: Op de goede weg, maar nog heel wat werk op de plank*
- p. 27 | **Ellen Van Grunderbeek**
Naar een verlofkader op maat van het moderne gezin
*Respons door **Stefaan Vercamer**: Dringend werk maken van onze verlofstelsels*
- p. 41 | **An Poot**
Duurzaam op weg naar autoluwe woonkernen.
*Respons door **Karin Brouwers**:
Blik op de nog verdere toekomst.*
- p. 55 | **Emilie Noë**
Op weg naar een gezondere voedingskeuze
*Respons door **Els Van Hoof**: Voedsellabeling, een belangrijk puzzelstuk in de integrale aanpak van obesitas en overgewicht.*
- p. 72 | **Boekbesprekingen**

Editoriaal

Beste lezer,

Voor u ligt een bijzonder nummer van CDR. Ons tijdschrift staat meestal garant voor een uitdieping van maatschappelijke dossiers door veelal externe auteurs die hun licht laten schijnen over een thema dat relevant is voor de christendemocratie.

Dit nummer is bijzonder om twee redenen. Ten eerste zijn de auteurs van de hoofdbijdragen geen externe auteurs, maar adviseurs van Ceder, de studiedienst van CD&V.

Volgens haar ‘mission statement’ staat Ceder in voor de inhoudelijke uitbouw van de Vlaamse christendemocratie. Op het ritme van de politieke actualiteit ondersteunt Ceder de voorzitter en de partij bij de ontwikkeling en het uitdragen van de CD&V-standpunten. Met studiewerk helpt Ceder de partijlijnen uit te tekenen op middellange en lange termijn in verkiezingsprogramma’s, visieteksten en toekomstprojecties.

Ceder werd opgericht in 2001 en is daarmee een van de jongste politieke studiediensten van het land. Ceder heeft echter een lange traditie die start bij de oprichting van het Studie- en Documentatiecentrum van de CVP vlak na de Tweede Wereldoorlog en nadien met het gerenommeerde Centrum voor Politieke, Economische en Sociale Studies (CEPESS). Tot 2001. In de nasleep van de verschillende benadering tussen CD&V en cdH van het Lambermontakkoord werd de toen nog unitaire studiedienst CEPESS gesplitst in een Nederlandstalige studiedienst, Ceder, en een Franstalige studiedienst, (nog steeds) CEPESS.

Sinds haar oprichting is Ceder sterk geëvolueerd. De dienst werd geleidelijk versterkt en telt vandaag een goed georganiseerd secretariaat en een vijftiental adviseurs die de meeste domeinen van de Vlaamse, federale en Europese politiek opvolgen. Zoals in de bloeitijd van CEPESS wordt in bijna dertig structurele Cederwerkgroepen en -commissies regelmatig thematisch overlegd, in aanwezigheid van experts van de studiedienst, de parlementaire fracties, de kabinetten en stakeholders uit de academische wereld, het middenveld en het bedrijfsleven. Deze werkgroepen worden ingeschakeld bij de opmaak van congresstukken en verkiezingsprogramma’s die Ceder coördineert. Ceder is vandaag ook verantwoordelijk voor de vorming van politiek talent via de

Politieke Academie en de Cederuniversiteit. De internationale inbedding van de studiedienst werd ook aangehaald, onder meer door het partnerschap met het Wilfried Martens Centre for European Studies (WMCES), de denktank van de Europese Volkspartij (EVP), waarmee jaarlijks de Herman Van Rompuy-lezing wordt georganiseerd. Er werd ook weer aangeknoopt met de traditie van publicaties van CEPES met dit tijdschrift, Christendemocratische Reflecties (CDR), drie maal per jaar.

Zelfs binnen een studiedienst, waar per definitie op langere termijn moet worden gedacht dan binnen kabinetten of parlementaire fracties, wordt de agenda vaak beheerst door regerings-, parlementaire en mediatieke actualiteit. Het meer diepgaande studiewerk moet al te vaak wijken voor de ‘waan van de dag’. Op zich is dat ook niet zo onlogisch. Om maatschappelijk relevant te zijn moet je de vinger aan de pols houden en actuele dossiers nauwgezet opvolgen. De meerwaarde van de studiedienst bestaat er echter in dat over de beleidsniveaus heen en met het oog op een duurzame ontwikkeling op langere termijn, problemen en oplossingen worden onderzocht. Dat is, zeker in tijden van populisme en ‘fake news’, broodnodig.

Om die focus te behouden werken de Cederadviseurs rond minstens één onderzoeksproject op lange termijn. Dat proces werd eind 2016 opgestart, onmiddellijk volgend op het Nieuwe Wij-congres. In dit nummer geven vier Cederadviseurs beknopte toelichting bij hun langetermijnstudie.

Dit nummer is nog om tweede reden bijzonder: het is niet gewijd aan één precies thema. Elke adviseur kon zelf kiezen voor een onderwerp dat relevant is voor het beleid. Er is wél een rode draad: de christendemocratische visie op levenskwaliteit. We leggen de focus op levenskwaliteit omdat we daarmee naar de essentie gaan van wat voor mensen belangrijk is. Levenskwaliteit omvat een ruime waaier aan zaken die het leven waardevol maken en die verder gaan dan het louter materiële. Levenskwaliteit heeft verschillende dimensies, van fysiek tot psychisch, van relationeel tot sociaal of spiritueel. Mensen moeten kansen krijgen om hun levenskwaliteit in alle opzichten te verbeteren. We delen dat op in vier deelaspecten, de vier G’s: Gezondheid, Gezin, Geld en Geborgenheid. De onderzoeksprojecten dragen bij aan een of meer van die aspecten van levenskwaliteit.

Stefan Arts, adviseur Asiel & Migratie, Onderwijs, Stedenbeleid en Deeconomie, gaat in zijn onderzoek in op de positie van personen met een vreemde origine op de arbeidsmarkt. Na een studie van het beschikbare cijfermateriaal beschrijft hij hun situatie en de oorzaken die er aan ten grondslag liggen. Die houden verband met onderwijs, drempels op de arbeidsmarkt, discriminatie en de Belgische staatsstructuur. Op die basis formuleert hij verschillende concrete oplossingen die moeten bijdragen aan een meer inclusieve arbeidsmarkt en een betere tewerkstelling voor nieuwkomers en mensen met een migratieachtergrond. Dat is fundamenteel voor de economische groei en voor de bestaanszekerheid, koopkracht en integratie van de betrokkenen.

Ellen Van Grunderbeek, adviseur Pensioenen, Sociale Zaken en Arbeidsrecht, bestudeert de uitdagende situatie waarin veel moderne gezinnen zich vandaag bevinden. Het beleid moet gezinnen ondersteunen. Dat kan onder meer door een verlofkader dat is aangepast aan de opvoeding van kinderen. Het verlofkader wil een goede ‘work-life balance’ mogelijk maken en ouders in staat stellen zorg en aanwezigheidsmomenten op te nemen. In de bijdrage wordt ingegaan op de voorwaarden van een toekomstig verlofkader en worden beleidsaanbevelingen geformuleerd voor een verlofkader op maat van het moderne gezin. Daarbij worden twee pistes bewandeld, namelijk de ontwikkeling van een kindvolgend verlofkader en de modernisering van het bestaande verlofkader.

An Poot, adviseur Mobiliteit, pleit in haar bijdrage voor duurzame strategieën om stadskernen autoluw of autovrij te maken. Zo kan werk worden gemaakt van een betere levenskwaliteit door een aantrekkelijke, geborgen openbare ruimte, met properdere lucht en verkeersveilige buurten. Om dit te realiseren is er nood aan een doordachte ruimtelijke ordening, maatregelen om alternatieven voor de wagen te promoten, een ontmoediging van het gebruik van de wagen en voldoende aandacht voor de betrokkenheid van buurtbewoners. Ook de lokale handel wordt versterkt door een aangename winkelomgeving. De bijdrage wordt afgesloten met een aantal concrete richtsnoeren voor lokale besturen die autoluwe of autovrije zones willen invoeren.

Emilie Noë, adviseur Ethiek, Justitie, Consumentenbescherming en Gelijke Kansen, behandelt in haar onderzoeksproject maatregelen om te komen tot een gezondere voedingskeuze. Meer bepaald wordt bekeken welke informatie de overheid kan aanbieden aan de consument om een gezondere voedingskeuze te vergemakkelijken. Dit valt uiteen in twee onderdelen. Ten eerste wordt gepleit voor de ontwikkeling van één voedingslabel voor de hele Europese Unie dat consumenten correct en eenvoudig informeert over de gezondheidsaspecten van voeding. Onder meer de Franse Nutri-Score kan als inspiratie dienen. Ten tweede wordt voorgesteld voedingsprofielen op te stellen om te garanderen dat voedingsclaims die door producenten worden gemaakt slechts kunnen voor voeding die beantwoordt aan een aantal gezondheidsstandaarden.

De bijdragen geven de beknopte inhoud van de onderzoeksprojecten. De integrale versie van de studies kunnen worden opgevraagd via ceder@cdenv.be.

De replieken op de bijdragen zijn van de hand van volksvertegenwoordigers Nahima Lanjri, Stefaan Vercamer, Karin Brouwers en Els Van Hoof.

We wensen u een zomerse leeservaring.

Jan Smets, hoofdredacteur CDR
Benjamin Dalle, directeur Ceder

Stefan Arts

Naar een inclusieve arbeidsmarkt: hoe de kloof op de arbeidsmarkt tussen personen met een Belgische en personen met een vreemde ori- gine verkleinen?

In een ideale wereld heeft elkeen toegang tot werk. Verschillende internationale verdragen voorzien het recht op werk. Dit recht op werk is een economisch en sociaal recht dat onder meer vastligt in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM), het Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten en het Europees Sociaal Handvest (ESH).

Een staat die het recht op werk erkent, is evenwel niet verplicht werk te garanderen aan iedereen. In onze maatschappij wordt dat streven doorgaans als niet realistisch voorgesteld. Het recht houdt in dat de staat een economische en sociale situatie moet ontwikkelen waarin banen geschapen kunnen worden. Dit als voorwaarde om menselijke 'waardigheid' te garanderen. Het hebben van werk heeft inderdaad verschillende voordelen: het werkt als dam tegen armoede, geeft mensen eigenwaarde en zorgt voor sociale contacten, zorgt ervoor dat onze sociale zekerheid gefinancierd wordt en dat er voldoende draagvlak voor bestaat, speelt een belangrijke rol bij de integratie van nieuwkomers...

In Vlaanderen en België zijn er evenwel grote verschillen qua werkzaamheidsgraad en werkloosheid tussen mensen. Eén van de categorieën waar er een grote kloof waarneembaar is, is tussen personen met een Belgische origine enerzijds en nieuwkomers en personen met een vreemde origine anderzijds. Dit is geen nieuwe vaststelling. Het wordt keer op keer bevestigd in studies. Uit alle cijfers blijkt dat we zeer slecht scoren wat betreft de tewerkstelling van niet-Belgen (en dan vooral derdelanders) en van personen met een vreemde origine. Op Europees niveau zijn we een van de slechtste leerlingen van de klas.

Aangezien deze scheeftrekking op onze arbeidsmarkt al geruime tijd bekend is, zijn er ook reeds verschillende maatregelen genomen in verschillende

beleidsdomeinen. Maar er is meer nodig. Eén enkel wondermiddel bestaat echter niet. De oorzaken zijn complex en meervoudig waardoor maatregelen op verschillende niveaus en op verschillende fronten nodig zullen zijn.

De aanpak van het probleem is hoogstnoodzakelijk. De gevolgen van deze kloof op de arbeidsmarkt zijn immers groot. Door het gebrek aan werk blijven veel van deze mensen in een kwetsbare en achtergestelde sociaal-economische positie. Het belemmert de integratie van nieuwkomers, aangezien werk er een van de belangrijkste motoren van is. Ook leidt deze situatie tot wantrouwen tussen bevolkingsgroepen. De ene groep voelt zich vaak gediscrimineerd door z'n beperkte kansen op de arbeidsmarkt, terwijl de anderen vaak over 'profitariaat' e.d. spreken. Maar in de toekomst zullen alle arbeidskrachten noodzakelijk zijn (o.a. vanwege de vergrijzing). Het is dus van groot belang dat we er in slagen iedereen aan het werk te krijgen.

Voor christendemocraten is er ook een ideologische kant aan dit verhaal. Wij gaan immers voor een inclusieve samenleving. De mens staat hierbij centraal. Voor ons telt iedereen mee, ongeacht iemands achtergrond. Voor ons kan er geen sprake zijn van A-burgers en B-burgers. Het spreekt dan voor zich dat onze arbeidsmarkt, als een van de belangrijkste onderdelen van onze samenleving, ook inclusief moet zijn. Iedereen moet er met zijn of haar eigen talenten, opleiding en ervaring toegang toe hebben.

Om tot concrete beleidsaanbevelingen en -voorstellen te komen, is het vooreerst van belang om de problematiek correct te schetsen. Aan de hand van cijfermateriaal zal daarom het aandeel van nieuwkomers en mensen met een migratieachtergrond in onze samenleving worden weergegeven en daarnaast de activiteit van deze mensen op onze arbeidsmarkt worden geteld. Vervolgens zal er gefocust worden op mogelijke oorzaken en dat binnen verschillende beleidsdomeinen. Aan de hand van die bevindingen zal tenslotte getracht worden om verschillende concrete oplossingen te formuleren die moeten bijdragen aan een betere tewerkstelling voor nieuwkomers en mensen met een migratieachtergrond.

België en Vlaanderen vandaag: de huidige samenstelling van de bevolking en arbeidsmarkt

Met vreemdelingen of niet-Belgen worden de personen bedoeld die op legale wijze in België verblijven, maar die niet in het bezit zijn van de Belgische nationaliteit. Onder personen met een vreemde origine worden die personen bedoeld wiens huidige of eerste nationaliteit niet de Belgische is of van wie de huidige of eerste nationaliteit van vader of moeder niet de Belgische is.

Demografie

Aantal vreemdelingen: onderverdeling naar nationaliteit

In 2015 had op een bevolkingsaantal van 11.209.044 personen 11,2% niet de Belgische nationaliteit. In Vlaanderen en Brussel was dit respectievelijk 7,8% en 33,9%. We zien echter dat de meeste vreemdelingen afkomstig zijn uit andere lidstaten van de EU. In België wordt de top 3 omwille van historische en geografische redenen gevormd door Italianen, Fransen en Nederlanders.

Aantal mensen met een vreemde origine

Het aantal personen met een vreemde origine is evenwel twee tot drie maal hoger dan het aantal vreemdelingen. Over geheel België maken personen met een vreemde origine 27,5% van onze bevolking uit. In Vlaanderen bedraagt dit cijfer 18,4%, in Brussel zelfs 68,2%. Overall, en zeker in Brussel, maken ze dus een substantieel deel van de bevolking uit. In alle gewesten zit dit aantal ook in stijgende lijn.

Als we naar de bevolking tussen 18 en 60 jaar kijken, krijgen we een beeld van de beroepsbevolking in ons land. Ook hier zien we dat er een substantieel deel een vreemde origine heeft. 29,3% van de in België wonende personen tussen 18 en 60 jaar heeft een vreemde origine t.o.v. 63,3% een Belgische origine en 7,4% onbepaald. In Vlaanderen betreft het 19,4% met een vreemde origine t.o.v. 72,5% met een Belgische origine en 8% onbepaald. In Brussel loopt dit op 72,1% met vreemde origine t.o.v. 24% met Belgische origine en 3,9% onbepaald.

Overigens behelzen de cijfers enkel eerste- en tweedegeneratiepersonen met vreemde origine. Het reële aantal zal dus naar alle waarschijnlijkheid nog een stuk hoger liggen wanneer de derde generatie, vierde generatie... worden meegeteld. Hierover zijn evenwel geen exacte cijfers beschikbaar.

Arbeidsmarkt

In m'n volledig onderzoeksproject wordt aan de hand van uitgebreid cijfermateriaal ingegaan op de verschillen op de arbeidsmarkt. Of men nu op het verschil tussen actieve en inactieve bevolking focust of op werkgelegenheids- of werkloosheidsgraad, we zien dezelfde tendensen terugkomen. Er gaapt telkens een aanzienlijke kloof tussen personen met Belgische origine en personen met een vreemde origine. Voor onderdanen uit andere lidstaten van de EU blijft de kloof vaak nog binnen de perken, hoewel deze eigenlijk ook nog te groot is. Maar zeker de kloof tussen personen met een Belgische origine en personen met een origine in een derde land is onaanvaardbaar hoog. Wanneer ze een arbeidsbetrekking hebben, zien we bovendien dat ze veel vaker een job hebben met een lagere verloning en dat ze meer dan personen met een Belgische origine werken op basis van een arbeidscontract voor bepaalde duur.

In wat volgt zal worden nagegaan wat hieraan ten grondslag ligt en welke maatregelen genomen kunnen worden om deze te dichten.

Oorzaken

De verklaringen voor de veel te grote kloof in arbeidsmarktparticipatie tussen mensen met en mensen zonder vreemde origine is veelzijdig. Er zijn verschillende oorzaken. Een deel van de verklaring ligt in het onderwijs. Maar ook bepaalde mechanismen op de arbeidsmarkt, de socio-economische achtergrond van de betrokkenen en de nog steeds aanwezige discriminatie vormen belangrijke oorzaken. Ook kan men zich de vraag stellen of de complexe staatsstructuur van ons land een zekere invloed heeft op deze problematiek.

De onderzochte oorzaken in het onderzoeksproject worden hieronder beknopt van naderbij bekeken.

Onderwijs en opleidingen

Kwaliteitsvol onderwijs en kwaliteitsvolle opleidingen spelen een sleutelrol in iemands kansen op de arbeidsmarkt. Wat dat betreft scoren België en zeker Vlaanderen nog steeds goed. We hebben nog steeds een uitstekend onderwijs. Maar uit internationale vergelijkingen, meer bepaald de PISA-cijfers, blijkt ook dat ons onderwijs met een aantal belangrijke gebreken kampt. Niet alleen verliezen we globaal gezien terrein, ook blijkt ons onderwijs ongelijkheid eerder in stand te houden dan ze weg te werken. De invloed van de socio-economische status op de kennis van de basisvaardigheden is groter dan het EU-gemiddelde. Zo schiet het onderwijs een van haar doelen voorbij, namelijk iedereen met zijn of haar talenten volgens zijn of haar kunnen klaarstomen voor de arbeidsmarkt. Deze vaststelling is hier van belang aangezien mensen met een vreemde origine in ons land vaak ook een kwetsbaardere socio-economische achtergrond hebben.

Naast de grotere dan het EU-gemiddelde invloed van de socio-economische status op de prestaties is er ook een grote prestatiekloof tussen in de EU geboren leerlingen en niet in de EU geboren leerlingen of leerlingen met minstens één niet in de EU geboren ouder. Ondanks vooruitgang op dit gebied doet de tweede generatie het maar lichtjes beter dan de eerste, zelfs wanneer rekening wordt gehouden met de socio-economische achtergrond.

Kansenongelijkheid is een complex fenomeen. Er zijn verschillende oorzaken die vaak overlappen: toenemende kinderarmoede, grotere diversiteit in taal, cultuur en familiestructuur... Leerlingen worden vaak niet voldoende door hun familie ondersteund ten gevolge van minder sociaal en/of financieel kapitaal, problemen met de onderwijstaal en andere gerelateerde factoren. De familiestructuur is ook van belang. Meer dan in andere landen presteren studenten uit eenoudergezinnen slechter blijkt uit cijfers van de OESO. Om de kansenongelijkheid op onderwijsgebied aan te pakken, is dus een brede beleidsrespons nodig die verder gaat dan het onderwijs.

In België en Vlaanderen bestaan grote verschillen in prestaties tussen

verschillende scholen onderling. Een van de redenen is dat leerlingen met een zwakkere socio-economische achtergrond vaker dan in andere landen geconcentreerd zitten in dezelfde school. Er is met andere woorden nog steeds sprake van een te beperkte sociale mix in de scholen.

Lesgeven in een diverse school en omgeving schept bijzondere uitdagingen. Daarom is het belangrijk dat leerkrachten en leerkrachten in spe hiermee leren omgaan. Resultaten uit TALIS, een onderzoek naar het lager secundair onderwijs in 34 landen en deelstaten, laten evenwel zien dat Vlaanderen het vierde laagste percentage (8%) heeft van leerkrachten die een specifieke opleiding of training hieromtrent gevolgd hebben. Er lijkt dus onvoldoende aandacht naar uit te gaan. Het belang hiervan neemt echter toe.

Het toenemend aandeel leerlingen van vreemde origine in het leerplichtonderwijs weerspiegelt zich echter geenszins in het aantal inschrijvingen van studenten van vreemde origine aan de Vlaamse universiteiten. Deze lage cijfers zijn problematisch aangezien er veel potentieel verloren gaat, niet alleen voor de betrokkenen zelf maar ook voor de samenleving als geheel. De redenen zijn uiteenlopend. De betrokkenen hebben een vaag of foutief beeld van de universiteit. Vaak vinden ze de juiste weg ook niet. Ze kennen de studierichtingen niet, of denken dat de universiteit veel te duur is, ondanks de mogelijkheden op een beurs. Van thuis uit hebben ze soms de cultuur niet om verder te studeren (al dan niet aan een universiteit). Tenslotte kan het belang van een goede kennis van het Nederlands niet genoeg benadrukt worden.

Samenvattend kan gesteld worden dat het onderwijs de ongelijkheid niet echt vermindert, maar eerder in stand houdt. Leerlingen met een vreemde origine worden hierdoor harder dan gemiddeld getroffen. De ongekwalificeerde uitstroom is groter en ook het aantal leerlingen dat een diploma hoger onderwijs behaalt, is veel lager. Daardoor komen ze zwakker op de arbeidsmarkt terecht. In België is er vooral nood aan arbeidskrachten met een hogere opleiding. Immers, terwijl de werkgelegenheidsgraad van afgestudeerden van het tertiair onderwijs relatief hoog is, is de kloof met de werkgelegenheidsgraad van diegenen die enkel secundair onderwijs hebben genoten beduidend groter dan in de buurlanden. Daarbij komt dat België qua levenslang leren voor volwassenen opmerkelijk lager scoort dan het EU-gemiddelde en de cijfers in de buurlanden.

Drempels op de arbeidsmarkt

Zoals hierboven gezegd komen personen met een vreemde origine meer dan gemiddeld zwakker uit het onderwijs. Op dat ogenblik manifesteren er zich bovendien een aantal mechanismen op de arbeidsmarkt die hun toegang tot werk nog extra bemoeilijken.

De segmentatie van de arbeidsmarkt

De Belgische arbeidsmarkt kent een hoge mate van segmentatie. Het ene segment vormt de ‘primaire markt’, met stabiele banen, een grote werkzekerheid, hoge lonen, uitgebreide beschermingsmaatregelen en goede alternatieven voor de werknemers die uiteindelijk toch hun baan zouden verliezen. Het andere segment, de ‘secundaire markt’, bevat de banen van beperkte duur, met meer onzekerheid, lagere lonen, minder bescherming en minder aantrekkelijke statuten voor wie niet langer aan de bak geraakt. In die twee segmenten is er een groot verschil qua werknemers naar origine. In het primaire segment vinden we de personen met een Belgische origine en een belangrijk deel van de personen van EU14-origine, in het secundaire segment vinden we de overige personen met een vreemde origine.

Hoewel deze opdeling natuurlijk niet absoluut is (er zijn bv. tijdelijke banen die een zeer goed loon hebben en meestal spelen scholingsgraad en socio-economische afkomst een grotere rol dan origine), bestaat de opdeling weldegelijk en is deze problematisch. De bescherming in het eerste segment is zeer hoog, in het tweede segment veel zwakker. Toch maakt deze zwakkere bescherming dat veel van de werknemers in dit segment hun job sneller zullen verliezen. Bovendien blijkt het niet evident om vanuit de ‘secundaire markt’ op te klimmen naar de ‘primaire markt’.

De geringe mobiliteit op onze arbeidsmarkt

Er bestaat niet alleen een beperkte mobiliteit tussen de twee segmenten van onze arbeidsmarkt, ook daarbinnen beweegt er relatief weinig. Er worden minder mensen aangeworven en ontslagen dan elders. Dit gebrek aan mobiliteit houdt niet alleen de segmentatie mee in stand. Een arbeidsmarkt die onvoldoende beweegt, biedt ook geen kansen aan nieuwkomers, hetgeen bijdraagt aan het gebrek aan kansen voor personen van vreemde origine.

Er zijn verschillende oorzaken voor de beperkte mobiliteit op onze arbeidsmarkt. Er is ongetwijfeld een verband met de arbeidsbeschermingswetgeving. Daarnaast zijn er drempels zoals de opgebouwde anciënniteitsrechten in het loon, bepaalde niet-overdraagbare sociale voordelen of het ‘recht’ op een brugpensioen. Bovendien houden zowel werknemers van Belgische als met een vreemde origine nog vaak vast aan het idee van een baan voor het leven bij dezelfde werkgever.

Hoge drempels belemmeren de toegang

Het blijft moeilijk om de Belgische arbeidsmarkt binnen te raken. Omwille van het gebrek aan mobiliteit worden er immers weinig kansen gecreëerd. De zeer hoge arbeidskost en het relatief hoge minimumloon beperken jobcreatie. Daarnaast is er ook de rol van de wetgeving, die in België een zeer sterke bescherming voor de werknemer voorziet. Deze factoren samen maken dat een werkgever alleen iemand zal aanwerven, zeker voor een overeenkomst van onbepaalde duur, als andere

mogelijkheden zijn uitgeput en zich vervolgens erg kieskeurig zal opstellen. Maar ook aan de kant van de werknemers bestaan er drempels. Zo kan een terugkeer op de arbeidsmarkt duur uitvallen vanwege de kosten die dit met zich meebrengt (verplaatsingskosten, kosten voor kledij, kinderopvang...).

Het ontbreken van rolmodellen

België is een land waar een hoog percentage kinderen opgroeit in een huishouden waarin niemand werkt. Zo ontstaat een sociale omgeving waarin positieve rolmodellen ontbreken die bepaalde groepen werkzoekenden kunnen stimuleren om werk te zoeken. Dit ontbreken van positieve rolmodellen draagt op die manier bij aan een hardnekkige inactiviteit op de arbeidsmarkt.

Bovenstaande punten zijn op zich geen specifieke belemmering voor personen met een vreemde origine alleen. Maar deze personen worden er door hun positie op de arbeidsmarkt bovengemiddeld mee geconfronteerd.

Discriminatie

Het is een open deur intrappen wanneer men zegt dat de achterstandspositie van personen met een vreemde origine op de arbeidsmarkt ten dele het gevolg is van discriminatie. In de loop der jaren zijn verschillende gevallen aan het licht gekomen waar duidelijk sprake was van discriminatie op basis van afkomst. Discriminatie vindt men zowel bij de aanwervingen als tijdens de uitoefening van het arbeidscontract en ook op het niveau van de gebruikers van de dienstverlening terug.

Dat is geen nieuw fenomeen en door de jaren heen zijn er verschillende wetten, beleidsplannen en andere maatregelen genomen om deze laakbare praktijk tegen te gaan. Al deze initiatieven zijn nuttig en bieden op papier een sterke bescherming. Maar ondanks dit alles blijft discriminatie tot op de dag van vandaag, hoewel het strafbaar is, een hardnekkig probleem. Zowel directe als indirecte discriminatie blijven voorkomen.

Belgische staatsstructuur

Een vraag die zich tijdens het onderzoeksproject opdrong, was of de complexe Belgische staatsstructuur en de daaruit volgende versnippering van bevoegdheden en eventueel gebrekkige intergouvernementele samenwerking, mogelijk een invloed hebben op de zwakke positie van mensen met een vreemde origine op onze arbeidsmarkt.

Op vraag van de Koning Boudewijnstichting voerde het *Institute for European Studies* van de Vrije Universiteit Brussel een diepgaand onderzoek. Zij kwamen tot de conclusie dat de complexe bevoegdheidsverdeling in België niet de hoofdoorzaak is van de zwakke Belgische prestaties en dit om twee redenen. Ten eerste is de staatsstructuur in andere federale of gedecentraliseerde landen even ingewikkeld of

zelfs nog ingewikkelder dan in België, maar slagen deze landen er toch in de kloof in de arbeidsmarktparticipatie tussen personen van Belgische origine en deze van vreemde origine kleiner te houden of zelfs volledig te dichten. Ten tweede hebben zowel de federale als de deelstaatregeringen in België belangrijke hefboomen in handen om de participatie van personen met een vreemde origine op de arbeidsmarkt te bevorderen, zonder dat daarvoor samenwerking nodig is tussen de verschillende overheden. In tegenstelling tot wat men zou veronderstellen toont het onderzoek aan dat de samenwerking tussen de beleidsdomeinen integratie en arbeid binnen dezelfde regering (federaal of regionaal, bv. in het Vlaamse of Waalse Gewest of binnen de federale overheid) niet noodzakelijk vlotter verloopt dan intergouvernementele samenwerking tussen de federale staat, de gewesten en de gemeenschappen. En dat terwijl de samenwerking tussen de departementen (binnen een zelfde overheid) geen hinder ondervindt van een complexe bevoegdheidsverdeling. Dat betekent evenwel niet dat de intergouvernementele samenwerking niet verbeterd kan worden.

Concrete maatregelen om kloof te overbruggen

De problematiek van de arbeidsmarktparticipatie van personen met een vreemde origine is veelzijdig en complex. Er is niet één enkele fundamentele oorzaak die de verschillen in werkgelegenheidsgraad bepaalt. En bijgevolg bestaat er dus ook niet één enkele oplossing. Er zullen verschillende maatregelen genomen moeten worden, over de verschillende beleidsdomeinen en bevoegdheidsniveaus heen. Daarenboven moet voorzien worden in voldoende afstemming van deze maatregelen tussen al de beleidsdomeinen en bevoegdheidsniveaus opdat de effectiviteit zo groot mogelijk is. Zonder te pretenderen exhaustief te zijn, worden hieronder een aantal maatregelen voorgesteld die kunnen bijdragen aan een verkleining van de kloof op de arbeidsmarkt. Deze samenvatting beperkt zich tot een opsomming van de verschillende voorstellen. De maatregelen zelf worden in het onderzoeksproject uitvoerig toegelicht en kunnen daar geraadpleegd worden.

Algemeen

- Mainstreaming van integratie: het integratiebeleid voor personen met een vreemde origine in alle relevante beleidsdomeinen en bevoegdheidsniveaus doortrekken.

Onderwijs

- Een nieuw inschrijvingsdecreet dat de nood aan sociale mix en vrije schoolkeuze verzoent;
- Maximaal inzetten op de creatie van domein- en campusscholen;
- Meer aandacht voor diversiteit in de lerarenopleiding, zowel om leraren met een vreemde origine aan te trekken als om leraren in spe voor te bereiden op een diverse

schoolomgeving;

- Voldoende ervaren leerkrachten in ‘moeilijke’ scholen;
- Blijvende aandacht voor een goede kennis van het Nederlands;
- Het beleid voor levenslang leren versterken.

Arbeidsmarkt

- Werkgelegenheidsconferentie met structurele aandacht voor arbeidsmarktpositie van personen met een vreemde origine;
- Een volledige en kwaliteitsvolle invoering van de Vlaamse Jongerengarantie;
- Arbeidsmobiliteit stimuleren;
- Arbeidskosten voor laagste lonen verlagen;
- Flexibiliteit van de arbeidsmarkt verhogen.

Gelijke kansen

- Een actief diversiteitsbeleid bij de overheid en in elke onderneming en organisatie;
- Invoering van slimme streefcijfers;
- Openbaar ambt toegankelijk maken voor niet-Belgen;
- Praktijktesten hanteren.

Conclusie

De diversiteit heeft in België en in Vlaanderen en Brussel een hoge vlucht genomen. Een groot gedeelte van onze bevolking heeft een migratieachtergrond. Dit fenomeen komt het hardst tot uiting in onze steden (daar spreken we al van superdiversiteit), maar blijft er al lang niet meer tot beperkt.

Het aandeel van mensen met een vreemde origine in onze samenleving weerspiegelt zich evenwel niet evenredig op onze arbeidsmarkt. We zien een duidelijke kloof tussen mensen met een Belgische origine en mensen met een vreemde origine. Deze kloof is zichtbaar in zowel de activiteitsgraad als in de werkgelegenheids- en werkloosheidsgraad. Ook zien we dat mensen met een vreemde origine meer dan gemiddeld werken onder een tijdelijk arbeidscontract en oververtegenwoordigd zijn in minder goed betaalde jobs.

De kloof op onze arbeidsmarkt tussen mensen met een Belgische origine en mensen met een vreemde origine is geen nieuw verschijnsel. Het is een structureel probleem waarbij de tweede generatie het niet of nauwelijks beter doet dan de nieuwkomers. België werd hiervoor al verschillende keren op de vingers getikt. Nochtans is het belang van deze problematiek nauwelijks te onderschatten. Eerst en vooral zullen we in de toekomst elke arbeidskracht nodig hebben. Maar ook is het hebben van werk ook een belangrijke factor in de integratie van nieuwkomers en een motor voor opwaartse socio-economische mobiliteit. Ook kan de bestaande kloof

leiden tot een vergroot wantrouwen tussen de verschillende bevolkingsgroepen, waarbij de ene groep zich gediscrimineerd voelt omwille van hun beperkte kansen op de arbeidsmarkt terwijl de anderen over 'profitariaat' spreken.

De redenen voor het bestaan van deze kloof op onze arbeidsmarkt zijn divers. Het is een complex fenomeen waarvan de oorzaken zich in verschillende domeinen bevinden. Omdat het ten gronde analyseren van al de mogelijke oorzaken een veel uitgebreidere studie vergt, werd in dit stuk vooral gefocust op de belangrijkste domeinen. Zo werd er naar verklaringen gezocht in ons onderwijssysteem, in de werking van onze arbeidsmarkt en in onze staatsstructuur. Ook werd stilgestaan bij de nog altijd bestaande discriminatie op onze arbeidsmarkt.

De vaststellingen die in het onderzoek naar voren kwamen, werden vervolgens vertaald in zestien beleidsaanbevelingen en -voorstellen in de vernoemde beleidsdomeinen. Sommige van deze aanbevelingen en voorstellen zijn zeer concreet. Andere zijn ruimer opgevat en geven eerder de richting aan die kan gevolgd worden bij het concreet uittekenen van een voorstel. Vanzelfsprekend kan een dergelijke reeks aanbevelingen en voorstellen nooit exhaustief zijn. Een complex fenomeen kan immers niet gecounterd worden via één of een paar wonderoplossingen. Er zullen dus nog extra maatregelen nodig zijn en het geheel zal regelmatig geëvalueerd en bijgestuurd moeten worden. Maar de verschillende geformuleerde voorstellen kunnen wel een bijdrage leveren om de kloof die er sinds jaar en dag bestaat op onze arbeidsmarkt tussen mensen met een Belgische origine en mensen met een vreemde origine te verkleinen en na verloop van tijd ongedaan te maken.

Stefan Arts is adviseur Asiel, Migratie & Integratie, Onderwijs en Stedenbeleid bij Ceder, studiedienst van CD&V.

sarts@cdenv.be

Literatuurlijst

- ADAM, I. en VAN DIJK, M., *Institutionele samenwerking ter bevordering van de arbeidsparticipatie van personen met een migratieachtergrond*, Brussel, maart 2015;
- be.STAT - FOD Economie;
- CORLUY, V., HAEMELS, J., MARX, I. en VERBIST, G., *The labour market position of second-generation immigrants in Belgium*, National Bank of Belgium: Working Paper Research, september 2015;
- DESIERE, S., VAN DESSEL, A., COOMANS, S. en STRUYVEN, L., *Externe evaluatie van de Vlaamse jongerengarantie in het kader van de Europese jongerengarantieplan*, HIVA-KU Leuven, Leuven, 2017;
- EUROPESE COMMISSIE, *Landverslag België 2017*, Brussel, 22 februari 2017;
- FOD WASO en UNIA, *Socio-economische Monitoring 2015. Arbeidsmarkt en origine*, Brussel, 2015;
- PINA, A., CORLUY, V. en VERBIST, G., *Improving the labour market integration of immigrants in Belgium*, OECD Economics Department Working Papers n° 1195, 2015;
- SPAAS, N., *Dienstencheques: Subsidiëren om te discrimineren?*, Minderhedenforum, Brussel, 2015
- UNIA, *Diversiteitsbarometer Werk*, Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, Brussel, 2012;
- VAN DEN BROUCKE, S., e.a., *Vlaamse Migratie- en Integratiemonitor 2015*, Brussel, 2015;
- VLAAMSE OVERHEID, *Horizontaal Integratiebeleidsplan Vlaanderen 2016-2019*, Brussel, 2016.

Respons: Nahima Lanjri

Op de goede weg, maar nog heel wat werk op de plank

In deze bijdrage doet Stefan Arts enkele beleidsaanbevelingen om een meer inclusieve arbeidsmarkt te realiseren. Er gaapt namelijk een enorme kloof tussen personen met een Belgische origine enerzijds en nieuwkomers en personen met een vreemde origine anderzijds. Deze vaststelling wordt al jaren aangehaald in verscheidene studies en wordt in de meest recente Socio-economische Monitoring van de Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg en Unia opnieuw bevestigd. Het wordt dus hoog tijd dat we een versnelling hoger schakelen en echt werk maken van een inclusieve arbeidsmarkt. Niet alleen omdat we elk talent op onze arbeidsmarkt nodig hebben, maar ook omdat het hebben van een goede job de beste bescherming is tegen armoede en het mogelijk maakt om jezelf te ontplooien.

Situatie op onze arbeidsmarkt

Uit de recente Socio-economische Monitoring blijkt dat de werkgelegenheidsgraad van personen met een Belgische origine 73% bedraagt, terwijl deze voor personen met een vreemde origine, met uitzondering van personen uit de EU-landen en Zuid- en Centraal-Amerika, onder de 50% ligt. De werkloosheidsgraad van personen met een Belgische origine is met 5,9% betrekkelijk laag, net zoals de inactiviteitsgraad van 19,1%, in vergelijking met personen met een vreemde origine waar de werkloosheidsgraad tussen de 5% en 19% hoger ligt en de inactiviteitsgraad rond de 40% schommelt.

Algemeen neemt de tewerkstellingsgraad toe naarmate het opleidingsniveau stijgt. Dit geldt echter vooral voor personen van Belgische origine. Bij personen met een hoog opleidingsniveau van niet-Belgische origine ligt de tewerkstellingsgraad gemiddeld 19 procentpunten lager dan bij personen van Belgische origine. De kloof in tewerkstellingsgraad tussen laagopgeleide personen van niet-Belgische origine en Belgische origine bedraagt 11 procentpunten.

Zoals Stefan terecht stelt, zijn de oorzaken complex en meervoudig. Op vlak van onderwijs is de invloed van de socio-economische status op de kennis van de basisvaardigheden te groot, de sociale mix in scholen te beperkt en besteedt de

lerarenopleiding onvoldoende aandacht aan uitdagingen bij het lesgeven in een diverse school. Het onderwijs slaagt er onvoldoende in om ongelijkheden weg te werken waardoor bij leerlingen met een vreemde origine de ongekwalificeerde uitstroom groter is, de doorstroom naar het hoger onderwijs te klein is en de kans om in een zwakkere positie op de arbeidsmarkt te komen stijgt. Ook onze arbeidsmarkt kent heel wat drempels die de toegang van deze personen tot werk bemoeilijken. Stefan wijst onder meer op segmentatie van en de geringe mobiliteit op de arbeidsmarkt, alsook op het blijvend probleem van discriminatie.

Dat discriminatie nog steeds een belangrijke rem vormt op de tewerkstelling van personen met een vreemde origine blijkt uit de recente cijfers van Unia. In 2017 heeft Unia 572 nieuwe dossier geopend in het domein werk, goed voor 28,4% van het totaal aantal dossiers. Op vijf jaar tijd betekent dit een toename van maar liefst 71,3%. Bij 27,2% van de werkgerelateerde dossiers spelen de raciale criteria als discriminatiegrond.

Op de goede weg...

Op federaal niveau hebben we de afgelopen jaren verschillende initiatieven ondernomen in de strijd tegen discriminatie op de arbeidsmarkt. Daarbij gaat het niet enkel om discriminatie op basis van afkomst, maar evengoed op basis van leeftijd, geslacht of een beperking. Mede op mijn voorstel werd in het parlement een meerderheidsresolutie goedgekeurd waarin we de federale regering vroegen om onder andere werk te maken van een evaluatie van de anti-discriminatie- en anti-racismewetgeving, in overleg te treden met de sociale partners zodat zij in de verschillende sectoren een gedragscode inzake discriminatie en systemen van zelfregulering en zelfcontroles zouden opzetten en een systeem van gerichte, anonieme controles (praktijktesten of *'mystery calls'*) te ontwikkelen.

Twee jaar na het goedkeuren van deze resolutie maakte de regering onder impuls van Kris Peeters *'mystery calls'* mogelijk. Het zijn anonieme praktijktesten in bedrijven waarvan er op basis van klachten sterke aanwijzingen zijn dat er discriminerende praktijken plaatsvinden. Controles kunnen op twee manieren. Enerzijds door twee sollicitatiebrieven, eentje met een Vlaamse naam en een andere met een naam van vreemde afkomst, waaruit dezelfde competenties blijken naar een bedrijf te sturen. Anderzijds wordt ook onderzocht of een bedrijf wil ingaan op discriminerende vragen (bv. om geen poetsvrouw van vreemde afkomst te sturen). Dankzij de nieuwe wet is het mogelijk dat inspecteurs *'mystery calls'* uitvoeren zonder hun identiteit bekend te maken. Zij moeten daarvoor voorafgaand toestemming krijgen van de arbeidsauditeur of de procureur des konings en nadien verslag uitbrengen. Bovendien mag er geen sprake zijn van uitlokking. Dit vormt een belangrijke stap in het aanpakken van discriminatie op de werkvloer, maar vertoont volgens mij één lacune. Het is namelijk niet mogelijk om derden in te zetten om na te gaan of er discriminatie plaatsvindt op

een sollicitatiegesprek omdat praktijktesten enkel mogen uitgevoerd worden door de sociaal inspecteurs. Om dergelijke hiaten in de praktische toepassing weg te werken, wordt de nieuwe wetgeving één jaar na de inwerkingtreding geëvalueerd.

Daarnaast werden ook de eerste stappen ondernomen in de evaluatie van de anti-discriminatiewetgeving. De drie anti-discriminatiewetten werden in 2007 uitgevaardigd en moeten volgens de wetgeving om de vijf jaar worden geëvalueerd. Er werd echter pas eind 2015 een expertencommissie aangesteld. Deze commissie moest de evaluatie voltooiën tegen 2020, maar in februari 2017 legden zij al een eerste tussentijds evaluatieverslag met een reeks aanbevelingen voor. De betrokken ministers hebben zich geëngageerd om met deze aanbevelingen aan de slag te gaan. Zo werkt minister Peeters op dit moment een K.B. uit dat het mogelijk maakt positieve acties te nemen om het aandeel van personen van niet-Belgische origine op de arbeidsmarkt te vergroten. Koen Geens is op zijn beurt bezig met de voorbereiding voor het oprichten van een Mensenrechteninstituut. Met de *taxshift* werd werk gemaakt van dalende loonkosten voor werkgevers en via startersjobs werd de aanwerving van jongeren voor werkgevers aantrekkelijker en goedkoper.

Nog heel wat werk op de plank...

Het werk is echter verre van af. Zowel op het vlak van onderwijs- als van arbeidsmarktbeleid moeten effectieve maatregelen genomen worden. Vanuit mijn eigen expertise beperk ik mij hier tot de maatregelen inzake arbeidsmarktbeleid. Stefan schuift in zijn studie een verlaging van de arbeidskosten, stimuleren van meer arbeidsmobiliteit en een hogere flexibiliteit van de arbeidsmarkt naar voor als mogelijke oplossingen. Wat betreft de verlaging van de arbeidskosten ben ik er van overtuigd dat we de beperkte middelen efficiënt moeten inzetten en dus moeten focussen op kortingen voor die groepen die moeilijk toegang vinden tot de arbeidsmarkt. Ik denk daarbij voornamelijk aan jongeren, ouderen en laaggeschoolden. Tegelijkertijd moeten de arbeidsbemiddelingsdiensten werkzoekenden nog intensiever en meer op maat begeleiden naar een job. Voor nieuwkomers die het Nederlands nog niet of onvoldoende beheersen, moet voorzien worden in verschillende mogelijkheden om de taal te leren op maat van het opleidingsniveau van de persoon.

De vaststelling dat onze arbeidsmarkt bestaat uit een segment met stabiele banen, grote werkzekerheid, hoge lonen en een goede bescherming en een segment met banen van beperkte duur, meer onzekerheid, lage lonen en een minder goede bescherming is correct, evenals het feit dat de arbeidsmarkt mobiliteit te beperkt is. De oplossing ligt er volgens mij evenwel niet in de minimumlonen te verminderen of de bescherming van de werknemers af te bouwen. Wel moeten we arbeidsmobiliteit bevorderen door de verschillende statuten van zelfstandige, werknemer en ambtenaar nog meer naar elkaar te laten toegroeien zodat een vlotte doorstroom mogelijk is. Ook

bij het voorstel om de arbeidsmarkt verder te flexibiliseren, moeten enkele belangrijke kanttekeningen geplaatst worden. Flexibele vormen van tewerkstelling hebben vaak geen of een zeer lage sociale bescherming. We moeten er dus blijven naar streven dat mensen toegang krijgen tot een duurzame en kwalitatieve job. Daarom mogen flexibele arbeidsvormen enkel een aanvulling zijn op een bestaande job of dienen als een opstap naar een reguliere job binnen een traject van een arbeidsbemiddelingsdienst of binnen een geïndividualiseerd project maatschappelijke integratie bij het OCMW. Ook binnen de interimarbeid moet zoveel mogelijk stabiliteit gecreëerd worden voor de werknemers. Daarom zijn wij voorstander van een nog strengere beperking van opeenvolgende dagcontracten.

Tot slot moeten we ook blijven stappen vooruit zetten in de strijd tegen discriminatie. Opeenvolgende studies tonen aan dat het beleid niet louter sensibiliserend kan zijn. Daarom diende ik een resolutie in waarin ik pleit voor een divers en niet-discriminerend personeels- en aanwervingsbeleid in de private en publieke sector waarvan het resultaat gemeten wordt aan de hand van streefcijfers. We kozen daarbij bewust niet voor quota omdat deze onvoldoende fijnmazig zijn, hun doel kunnen voorbyschieten en bovendien stigmatiserend kunnen werken. Een duidelijk diversiteitsbeleid, met de nodige ondersteunende maatregelen, gekoppeld aan streefcijfers, moet er voor zorgen dat het personeelsbestand stapsgewijs evolueert in de richting van een correcte weerspiegeling van het aandeel van de etnisch-culturele minderheden in de actieve bevolking. De federale overheid moet hierin, in navolging van de Vlaamse overheid, het goede voorbeeld geven en een duidelijk streefcijfer voorop stellen. Het nastreven van een aandeel van etnisch-culturele minderheden in het personeelsbestand betekent echter niet dat de lat lager wordt gelegd. Om aangeworven te worden moet men voldoen aan de vereiste competenties. Ik ben er van overtuigd dat de bestaande kwalitatieve arbeidsreserve van allochtone werknemers door de werkgevers nog te weinig wordt aangeboden.

Daarom moeten we de strijd tegen discriminatie blijven voeren. Discriminatie is niet alleen onaanvaardbaar en onwettelijk, maar daardoor gaat ook heel wat talent verloren. En dat talent hebben we nodig. Er stonden nog nooit zoveel vacatures open. Om de kosten van de vergrijzing en de sociale zekerheid verder te kunnen dragen, moeten we met zoveel mogelijk mensen aan de slag. Het succes van onze economie zal voor een flink stuk afhangen van de vraag hoe goed we erin slagen om mensen met een migratieachtergrond te laten integreren in onze maatschappij. Ze maken deel uit van onze samenleving. Het is dan ook logisch dat ze dezelfde rechten en verantwoordelijkheden krijgen en op geen enkele manier worden gediscrimineerd, ook niet op de arbeidsmarkt.

Nahima Lanjri is federaal volksvertegenwoordiger voor CD&V.

nahima.lanjri@dekamer.be | [Twitter: @NahimaLanjri](https://twitter.com/NahimaLanjri)

Naar een verlofkader op maat van het moderne gezin

De uitdagingen die anno 2018 aan gezinnen worden gesteld, zijn aanzienlijk. Gezinnen vandaag hebben het druk, vooral wanneer beide ouders een baan hebben. Werkende ouders die werk met gezin, mantelzorg en vrije tijd willen combineren, moeten zich soms aan een spagaathouding wagen.

Een ware flessenhals aan tijdsdruk ontstaat en dreigt te wegen op de levenskwaliteit van die gezinnen. De groep 25- tot 49-jarigen presteert de langste werkweken en klopt de meeste overuren.¹ Elke dag moeten de kinderen naar en van school en/of de kinderopvang worden gebracht en gehaald, terwijl de ouders naar hun werk moeten pendelen. Die drukte en stress situeert zich vooral in het 'spitsuur van het leven'², de levensfase met (jonge) kinderen³. Het lijkt hen soms aan tijd te ontbreken.⁴ Zo ontstaat (een) combinatie(stress) van betaalde arbeid, zorg- en gezinstaken en vrije tijd. We willen immers allemaal goede werkkrachten zijn, de beste ouders, de beste familieleden en de beste vrienden en kennissen. Eenoudergezinnen lopen daarbij een verhoogd risico op conflict tussen de gezins sfeer en het professionele leven. De combinatiestress wordt immers niet langer verdeeld over twee gezinshoofden en over twee sociale netwerken, maar berust bij een ervan.⁵

¹ P. VAN ROMPUY, *Economie zkt geluk. Hoe worden we welvarender én gelukkiger*, Tielt, Lannoo, 2016, 41.

² Zie hierover: M. ELCHARDUS, *Politiek van de levensloop. Socialisme & Democratie*, 2012, 64-75.

³ Uit het tijdsbestedingsonderzoek van 2013 blijkt dat vooral ouders met jonge kinderen (jonger dan 7 jaar) veel tijdsdruk ervaren. Zie: Tijdsbestedingsonderzoek van 2013 (TOR13), <http://www.vub.ac.be/TOR/tijdsbestedingsonderzoek-tor13/>.

⁴ 66,5% van de voltijds werkende ouders vindt een job goed tot zeer goed te combineren met het gezin. Zie: De gezinsenquête 2016, https://gezinsenquête.be/sites/default/files/media/documenten/FSX_overkoepelend_besluit.pdf.

⁵ C. VAN PEER, "Arbeid en gezin. Moeilijke confrontatie in eenoudergezinnen", *Sociaal.net*, oktober 2015.

Gezinnen in het spitsuur van het leven

Verskillende veranderingen in de samenleving liggen aan de basis van deze uitdagingen.⁶ In de eerste plaats is de taakverdeling tussen mannen en vrouwen gewijzigd. Door de vervrouwelijking van de arbeidsmarkt heeft het kostwinnersmodel plaats gemaakt voor het tweeverdienersmodel. Hierdoor moeten de gezins- en zorgtaken onderling worden verdeeld⁷ en moet al dan niet beroep worden gedaan op (in)formele hulp⁸. Een andere verandering is de gewijzigde relatievorming die het klassieke kerngezin onder druk zet. We zijn geëvolueerd van het huwelijkse gezin naar een veelheid aan gezinnen, gekenmerkt door meer dynamiek, flexibiliteit en diversiteit.⁹ Ook partnerschap en ouderschap zijn verander(en)d. Enerzijds groeien kinderen niet langer op binnen een huwelijkse gezin door de opkomst van de (wettelijke) samenwoning¹⁰. Anderzijds verandert ouderschap. Oudersparen die samenleven met kinderen zijn vandaag minder dan voorheen de twee biologische ouders van alle inwonende kinderen.¹¹ Door scheiding en herpartneren neemt het aandeel nieuw samengestelde gezinnen en eenoudergezinnen toe.

Voorts is ook het informeel netwerk van gezinnen gewijzigd. Gezinnen, die inherent poreus zijn en afhankelijk van de omgeving, kennen een toenemende anonimisering en mobiliteit. De vaste structuren die het gezin van oudsher omringden (bv. vereniging, buurt) zijn veranderd en/of in mindere mate aanwezig. Ze organiseren het gezinsleven niet langer ‘onder de kerktoren’ maar verder weg van de gebruikelijke ondersteuning van ‘thuis’. Grootouders zijn niet even beschikbaar als voorheen. Ze wonen niet altijd in de buurt, blijven zelf langer aan de slag of hebben een eigen, actieve vrije tijd. Vaak willen ze wél instaan voor occasionele of ‘noodopvang’, minder voor structurele opvang.

Een laatste verandering is de in beweging zijnde arbeidsmarkt en de ‘*future of work*’. Innovatie, globalisering en digitalisering leiden tot veranderende competenties en kwalificatieniveaus.¹² De arbeidsmarkt dreigt dual te worden met een groep ‘*outsiders*’¹³. Voorts worden arbeidsrelaties flexibeler, het arbeidsstatuut meer hybride en de sociale bescherming precairder.¹⁴

Tegen deze achtergrond organiseert de overheid (in de brede zin¹⁵) een beleid dat inzet op de verbetering van de combinatie van gezin, zorg en arbeid. Het gezin is immers

⁶ Nieuwe Wij-congres, 7.

⁷ Bij die verdeling blijkt opeenvolgend tijdsbestedingsonderzoek dat vrouwen nog steeds meer uren aan kindercare en huishoudelijke taken besteden dan mannen. Zie: Tijdsbestedingsonderzoek TOR13 en de gezinsenquête 2016.

⁸ Bijvoorbeeld grootouders, vrienden en burens in het informele netwerk en gezins hulp en huishoudhulp via dienstencheques in het formele netwerk.

⁹ D. LUYTEN, H. VAN CROMBRUGGE en K. EMMERY, “Het gezin is dood. Leve de gezinnen. Mensenrechten als kader voor gezinsbeleid”, *Sociaal.net*, mei 2015.

¹⁰ Wet van 23 november 1998 Wet tot invoering van de wettelijke samenwoning, BS 12 januari 1999.

¹¹ M. CORIJN, “Evolutie van partnerschap en ouderschap in Vlaanderen” in D. LUYTEN, H. VAN CROMBRUGGE en K. EMMERY, *Het gezin in Vlaanderen 2.0*, Antwerpen, Garant, 2017, (55) 70.

¹² ILO, *The future of Work we want: a global dialogue*, 2017, 9.

¹³ De groep die niet over de gevraagde competenties beschikt voor de arbeidsmarkt en dus moeilijk inzetbaar zijn.

¹⁴ IDEA CONSULT, *De arbeidsmarkt 2020: welke rol voor HR-dienstverleners*, september 2014.

¹⁵ Het gaat dan om de internationale, Europese, federale, deelstatelijke en lokale overheden.

de natuurlijke en fundamentele kern van de maatschappij en heeft recht op bescherming door maatschappij en staat.¹⁶ Het beleid is enerzijds gericht op de beroepsarbeid en de bevordering van de participatie op de arbeidsmarkt, wat een positieve invloed heeft op de economische groei. Anderzijds zet het beleid in op de functionering van gezinnen, de levenskwaliteit van de ouders en het welbevinden van de kinderen. Het gaat steeds om maatregelen gericht op het gezin (in de brede zin).¹⁷

Het is aan gezinnen en ouders zelf het gezinsleven en de opvoeding van de kinderen¹⁸ te organiseren. De keuze van het gezin staat centraal binnen de door de overheid georganiseerde ‘*policy mix*’. Gezinnen hebben de keuze tussen verschillende combinatiestrategieën: het arbeidsritme van een of beide partners aanpassen om gezinstaken op te nemen (bv. verlofstelsels, deeltijdse arbeid) dan wel beroep te doen op een intern en/of extern netwerk dat kan bestaan uit de grootouders, de buurt, gezins- en aanvullende thuiszorg, gezinsondersteuner of voor- en/of buitenschoolse kinderopvang.

Verlofkader voor de opvoeding van een kind

Verlofkader met blijvende verschillen

Deze bijdrage zoomt in op één pijler binnen de ‘*policy mix*’, het verlofkader dat geboden wordt voor de opvoeding van (jonge) kinderen¹⁹. De laatste decennia kent België, mede dankzij Europese regelgeving en de rol van de sociale partners, een ruim uitgebouwd kader aan geregementeerde verlofstelsels (hierna verlofkader genoemd). Met de lancering van *break@work*²⁰ wordt elke aanvrager regisseur van de rechten op tijdskrediet en loopbaanonderbreking.

Het verlofkader wil een goede ‘*work-life balance*’ garanderen en ouders in staat stellen de noodzakelijke en gewenste zorg- en/of aanwezigheidsmomenten op te nemen. Ouders kunnen vandaag via geboorteverlof, gemotiveerd tijdskrediet en ouderschapsverlof de zorg voor kinderen opnemen. Voor adoptie- en pleegzorgsituaties is een adoptie- en pleegzorgverlof²¹ voorhanden. Het verlofkader staat open voor werknemers en overheids personeel en in beperkte(re) mate voor zelfstandigen. De toekenning van deze verloven is steeds arbeidsgerelateerd.

¹⁶ Art. 23.1 IVBPR.

¹⁷ Zie ook: K. EMMERY en D. LUYTEN, “Overheidsbeleid inzake combinatie arbeid en gezin in Vlaanderen” in L. VANDERLEYDEN en M. CALLENS (red.), *Arbeid en gezin: een paar apart*, SVR-studie 2015/1, 203-244.

¹⁸ Het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind (IVRK) bepaalt immers dat de ouders de eerste verantwoordelijken voor de ontwikkeling en de opvoeding van het kind zijn (bv. art. 18 IVRK).

¹⁹ De bijdrage focust op het aspect van de opvoeding van het (jonge) kind. Daarnaast bestaan ook verlofstelsels voor de zorg voor personen met een handicap, zwaar zieken. . .

²⁰ <https://www.breakatwork.be/breakatworkNl.html>.

²¹ Voor vastbenoemd overheids personeel moet hier volledigheidshalve nog het omstandigheidsverlof en het Vlaamse zorgkrediet aan worden toegevoegd.

De verlofstelsels voor de opvoeding van kinderen staan vandaag open voor natuurlijke en adoptieouders van het kind en in bepaalde gevallen voor pleegouders²² en plusouders²³. Bovendien zijn de verloven arbeidsgekoppeld met verschillen tussen werknemers, zelfstandigen en het overheidspersoneel. Daaraan zijn ook verschillende voorwaarden gekoppeld zoals de leeftijd van het kind (8, 10, dan wel 12 jaar), de anciënniteit en de tewerkstelling van de aanvragende ouder en het akkoord van de werkgever. Vandaag kunnen de verschillende langlopende verloven²⁴ voltijds, halftijds (1/2) of via een vermindering van de arbeidsprestaties met 1/5 worden opgenomen. Minimum- en maximumperiodes worden steeds uitgedrukt in maanden. Tot slot zijn de uitkeringen forfaitair bepaald. Enerzijds kan daardoor het ‘financiële verlies’ voor tweeverdieners oplopen (waardoor de minst verdienende partner vaak voor een verlofstelsel zal kiezen) en anderzijds vormt het forfait voor vele eenoudergezinnen een drempel om een verlof op te nemen.

Voorwaarden van een toekomstig verlofkader

Beleidsmakers moeten zich de vraag stellen welk verlofkader de referentie moet worden in de toekomst. Op welke rechten hebben ouders (in de brede zin van het woord) recht, rekening houdend met veranderingen in de samenleving en in de gezinscontext?

Een verlofkader op maat van het moderne gezin zou moeten beantwoorden aan meerdere criteria. Deze kunnen worden ondergebracht in drie clusters: 1) een verlofkader in het belang van het kind, 2) een toegankelijk en kwaliteitsvol verlofkader dat de functioneringsvrijheid van ouders bevordert en 3) een verlofkader dat rekening houdt met de arbeidsorganisatie en de administratieve organisatie door de overheid.

1. Belang van het kind

Artikel 22 van de Belgische grondwet en artikel 3 van het Internationaal Kinderrechtenverdrag handelen over het belang van het kind. Het Kinderrechtenverdrag bepaalt dat bij alle maatregelen betreffende kinderen de belangen van het kind de eerste overweging vormen. De verdragsluitende partijen verbinden zich ertoe het kind te verzekeren van de bescherming en de zorg die nodig zijn voor zijn of haar welzijn en nemen hiertoe alle passende wettelijke en bestuursmaatregelen.

Een kind is elke persoon jonger dan 18 jaar, wat overeenkomt met de Belgische meerderjarigheidsleeftijd. Zorg, bescherming en veiligheid dienen ruim te worden geïnterpreteerd en betreffen zo ook de materiële, morele, educatieve en emotionele noden, alsook de nood aan affectie en veiligheid. De nood aan de aanwezigheid van (een) ouder(s) is van belang tijdens de jongste levensjaren maar ook in de periode nadien om het kind een stabiele omgeving te garanderen.²⁵

²² In het werknemersstatuut en als lid van het overheidspersoneel.

²³ Als lid van het Vlaamse overheidspersoneel.

²⁴ Te weten: het gemotiveerd tijdskrediet, de loopbaanonderbreking, het Vlaams zorgkrediet en het ouderschapsverlof.

²⁵ Zie daarover: *General Comment no. 14 on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration.*

De jonge levensjaren vormen de periode waarin jonge kinderen sterke emotionele en veilige gehechtheid ontwikkelen met hun ouders of opvoedingsverantwoordelijken. Van hen hebben kinderen aandacht, verzorging, begeleiding en bescherming nodig die afgestemd is op hun eigenheid en groeiende vaardigheden. In het belang van het kind en vanuit het recht van ieder kind op een goede en optimale ontwikkeling en welbevinden is het daarom belangrijk om tijdens deze vroege levensperiode in te zetten op deze omgeving en in eerste instantie op de (kwalitatieve) thuisomgeving. Ouders moeten hun opvoedingsengagement kunnen waarmaken en moeten daartoe voldoende (im) materiële hulpbronnen voorhanden hebben. Het welbevinden van ouders leidt tevens tot meer welbevinden bij het kind.²⁶ De aanwezigheid van de moeder en de vader, gekoppeld aan hun werkschema, is een belangrijke indicator voor het welbevinden van kinderen. Aanwezige ouders hebben minder kans op kinderen met bijzondere behoeften.²⁸

2. *Toegankelijk en kwaliteitsvol, met aandacht voor de functioneringsvrijheid van ouders*

Om de toegankelijkheid van het verlofkader te beoordelen moet de doelgroep worden bepaald. Eenieder die zorg (in de brede zin) wil opnemen voor diens kind of voor het kind van wie hij/zij de dagelijkse opvoeding op zich neemt moet toegang krijgen tot het verlofkader. Een toegankelijk verlofkader moet ouders (in de brede zin) een effectieve en gelijke toegang tot de verloven bieden. Daaraan gekoppeld, houdt dat onder meer in dat het verlofkader, naar de voorwaarden en de op te nemen periode, voldoende ruim en flexibel is. De kwaliteit van het verlofkader vraagt dat ouders keuzevrijheid krijgen en dat voldoende waarborgen geboden worden voor het behoud van een adequaat gezinsinkomen. Met betrekking tot alleenstaande ouders getuigt een kwaliteitsvol verlofkader van een alleenstaandenreflex²⁸.

Een indirecte indicator van de kwaliteit is de informatie over het verlofkader, namelijk dat elke ouder toegang heeft tot een systeem dat diens verlofrechten en de effecten ervan op de loopbaan in kaart brengt.

De functioneringsvrijheid bestaat uit de vrijheid van ouders om arbeidsmobiel te zijn. Het verlofkader mag geen belemmering vormen. Eenieder heeft, conform de Belgische grondwet, recht op de vrije keuze van beroepsarbeid. Die functioneringsvrijheid kan bovendien worden gezien als een recht om het gezinsleven effectief te organiseren.

3. *Arbeidsorganisatie en de administratieve organisatie door de overheid*

Het verlofkader is een belangrijk instrument voor ouders om werk met de gezinstaken te kunnen combineren. Tegelijkertijd zijn ouders tewerkgesteld in een onderneming,

²⁶ Kind en Gezin, *Visietekst: een betere wereld voor jonge kinderen. Investeren in hun omgeving.*

²⁷ J. GHYSELS en M. DEBACKER, "Zorgen voor kinderen in Vlaanderen: een dagelijkse evenwichtsoefening?", *Over Werk*, 2017, 145.

²⁸ Deze reflex moet ertoe leiden dat in beleidsbeslissingen de groep alleenstaanden niet wordt vergeten of afgestraft omwille van hun familiale situatie.

bij een overheidsdienst of zijn ze zelf ondernemer. De keuze voor een verlofstelsel heeft een impact op de dagelijkse werking van de onderneming of de overheidsdienst en de verdeling van de werklast onder de aanwezige medewerkers. Overleg op sector- of bedrijfsniveau moet er voor zorgen dat de opname van een verlofstelsel een win-situatie is voor alle betrokkenen en de continuïteit van de onderneming niet in het gedrang komt.

Ook voor de bevoegde overheidsdiensten zoals RVA en RIZIV moeten de opnamemogelijkheden administratief te verwerken zijn. Het gaat dan onder meer om de berekening van de toe te kennen vergoeding en de uitbetalingsperiodiciteit.

Beleidsaanbevelingen voor een verlofkader op maat van het moderne gezin

Om een modern verlofkader te ontwikkelen kunnen twee wegen bewandeld worden. Een eerste optie bestaat erin het verlofkader kindvolgend te maken waarbij de link met de arbeid(srelatie) quasi volledig wordt losgelaten. Als tweede optie wordt het arbeidsgerelateerd karakter van het verlofkader behouden maar op meerdere punten substantieel bijgesteld en gemoderniseerd.

Verlofkader als kindvolgend recht

Naar analogie met de hervorming van het groeppakket (Vlaamse kinderbijslag) wordt het verlofkader losgekoppeld van het socio-professioneel statuut van de ouder(s) en wordt het een recht van het kind. Op die manier wordt de filosofie van het verlofkader gewijzigd van een tewerkstellings- en verzoeningsgedachte naar een kindgedachte.

Elk kind opent zo bij de geboorte een rugzak aan verlofrechten²⁹ die kunnen worden aangewend door de ouder(s) en/of andere opvoedingsverantwoordelijken (oa. grootouder, plusouder, pleegzorger) waarmee het kind een duurzame en affectieve band heeft, die een zorgtaak opnemen en die arbeidsactief zijn. De opbouw van de rugzak zou tevens kunnen worden gemoduleerd in functie van sleutelleeftijden (3, 6 en 12 jaar) van het kind. De rugzak blijft steeds behouden tot de leeftijd van 18 jaar. Het kind dient wel in België te verblijven. De rugzak kan dan bestaan uit het samengestelde contingent van het vandaag bestaande gemotiveerd tijdskrediet voor de zorg voor een kind, de loopbaanonderbreking/Vlaams zorgkrediet, het ouderschapsverlof en het geboorteverlof. In de respectievelijke situaties wordt de korf aangevuld met het adoptie- of pleegzorgverlof. De opgenomen periode wordt vergoed aan een forfaitair bedrag (en op termijn met een proportioneel bedrag). In functie van de mate van flexibiliteit die men wil hanteren, zou het contingent kunnen worden ingekort tegen een hogere vergoeding of worden uitgebreid tegen een lagere vergoeding, evenwel rekening houdend met de armoederisicodrempel en de Europese regelgeving terzake. De opname

²⁹ De idee wordt reeds toegepast in landen zoals Duitsland en Zweden. Ook de denktank Itinera hangt de idee van een familierekening aan die de huidige moederschaps-, vaderschaps- en ouderschapsverloven groepeert.

is steeds gebonden aan bepaalde opnamebreuken, gaande van een volledige maand tot een halve dag per week, te tellen in weken of dagen.

Het kindvolgend recht neemt onmiddellijk verschillende belemmeringen weg die het vandaag bestaande verlofkader kenmerken. De rugzak is steeds in het belang en het welbevinden van het kind, ouders of andere opvoedingsverantwoordelijken kunnen aanwezig zijn wanneer er nood aan is. De aanwezigheid van de ouder(s) wordt niet langer bepaald door (de verandering van) professioneel statuut van de ouder(s), de keuze voor een flexibel of hybride arbeidsstatuut en de daarmee verbonden anciënniteits- en tewerkstellingsvoorwaarden. Omdat enkel uit de rugzak kan geput worden door arbeidsactieven dient er steeds een voorafgaand akkoord van de werkgever te zijn tot opname van een verlofperiode. In dialoog met de HR-diensten kan tot een werkbare opname worden gekomen en kan de werkgever de dagelijkse werking van de onderneming garanderen en desgevallend een vervanging regelen. Zelfstandigen dienen het verlof in de eigen arbeidsorganisatie in te plannen.

Arbeidsgerelateerd verlofkader in een modern jasje

Omdat de invoering van een kindvolgend recht een kwantumsprong betekent in het denken over de combinatie van gezin, zorg en arbeid, kan in een eerste beweging via verschillende beleidsvoorstellen verder gebouwd worden op het bestaande verlofkader, (nog meer) op maat van het moderne gezin.

Om elk kind tot de meerderjarigheid recht te geven op zorg en ondersteuning door de ouders wordt de kindleeftijd beter uitgebreid tot 18 jaar, hetgeen meteen de verschillende leeftijden nivelleert. Een uitbreiding van het kind- en ouderbegrip dringt zich eveneens op in het kader van nieuwe civielrechtelijke verwantschapsbanden. Het gaat dan om het toekennen van rechten voor pleegkinderen in een langdurige pleegzorgsituatie (langer dan twaalf maanden) en pluskinderen indien de aanvrager daadwerkelijk instaat voor de dagelijkse zorg en opvoeding en gehuwd is of samenwoont met de ouder van het kind.

Om oudere werkenden – door de langer wordende loopbanen – de kans te geven de zorg voor een kleinkind op te nemen in een verlofstelsel, wordt vorm gegeven aan een grootouderverlof. Meteen versterkt dat recht opnieuw de positie van grootouders in het gezinsnetwerk.

De aangekondigde harmonisatie-oefening tussen de verlofstelsels in de privé- en openbare sector dienen als momentum te worden aangegrepen om alle verschillen tussen de verschillende professionele statuten weg te werken. Dat geldt in de eerste plaats voor de privé- en openbare sector en vervolgens ook voor de zelfstandigen wiens jonge kinderen gebaat kunnen zijn bij een ‘zorgkrediet’³⁰ waar ook het motief ‘zorg voor een kind’ in ondergebracht is, alsook een jaarlijks contingent aan pleegzorgverlof.

Omdat de aanwezigheid en bijstand van ouders steeds in het belang van het kind

³⁰ Op heden bestaat enkel een regeling voor de zelfstandige mantelzorger.

dient te zijn en diens welbevinden positief ten goede komt, mag de opname van een verlof niet bepaald worden door de sector of onderneming van tewerkstelling, de grootte van de onderneming en de anciënniteit en het tewerkstellingspercentage van de aanvrager. Daarom vervalt de voorwaarde van een sector- of ondernemings-cao voor het recht op een voltijds of halftijds tijdskrediet beter. Ook het recht op verlof in functie van de grootte van de onderneming kan beter verdwijnen. Tevens kan de anciënniteitsvoorwaarden voor het tijdskrediet beter versoepeld worden tot twaalf maanden anciënniteit bij de werkgever en volledig wegvallen voor de 1/5 opname. Ook de contractvoorwaarde bij ouderschapsverlof wordt geschrapt. Zo heeft elke werknemer ongeacht de sector en de onderneming sneller recht op de verschillende opnamebreuken.

Om een antwoord te bieden op de flexibiliteit in en de noden van de gezinscontext zou de opnamemogelijkheid van 1/10 in elk verlofstelsel als vierde opnamemogelijkheid moeten worden ingeschreven. Hetzelfde geldt voor een contingent uitgedrukt in weken in plaats van maanden, desgevallend beperkt tot een maximum aantal verlofblokken op jaarbasis.

Om de keuze voor een verlofstelsel ook financieel aantrekkelijk te maken zouden de forfaitaire vergoedingen omgevormd moeten worden tot uitkeringen in functie van het voorverdiende loon, evenwel met een maximum. De minimumuitkering moet het niveau van de Europese armoederisicodrempel bereiken. In het bijzonder moet aandacht besteed worden aan de uitkeringen voor alleenstaande ouders, opdat de uitkering geen drempel (meer) vormt voor de opname van een verlofstelsel.

Besluit

De laatste decennia hebben (jonge) werkende ouders verschillende instrumenten in handen gekregen om de werksituatie aan te passen en zo meer vat te krijgen op het spitsuur van het leven waarbij gezin, zorg en werken met elkaar moeten worden gecombineerd. Dat gaat van deeltijds werk, over de opname van ouderschapsverlof of gemotiveerd tijdskrediet naar vormen van externe gezinsondersteuning via voor- en buitenschoolse kinderopvang of gezinszorg.

Gezinnen organiseren het gezinsleven vandaag anders, niet langer dichtbij vaste structuren zoals de grootouders en buurt waarin men opgegroeid is. Daarenboven blijven grootouders langer actief op de arbeidsmarkt waardoor hun rol in het gezinsnetwerk verandert. Men maakt niet langer heel het leven deel uit van hetzelfde gezin, relaties zijn niet langer voor het leven en kinderen groeien op in nieuw samengestelde gezinnen of gevormde eenoudergezinnen. Voorts zijn door adoptie en pleegzorg adoptie- en pleeggezinnen ontstaan, al dan niet met de aanwezigheid van eigen natuurlijke kinderen. Tot slot zijn we anders gaan werken, in nieuwe en meer atypische en hybride tewerkstellingsvormen en in losse(re) samenwerkingsverbanden.

Het verlofkader is de laatste decennia, mede door Europese impuls en sociaal

overleg, ontwikkeld. Het is ontstaan als een tewerkstellingsstrategie tegen de maatschappelijke achtergrond en gezinsrealiteit van de jaren 80 van de vorige eeuw. Intussen is het geëvolueerd naar een verzoeningsstrategie in de 21ste eeuw. Tegelijkertijd is die samenlevings- en gezinsrealiteit mee gewijzigd.

Door het verlofkader tegen het licht van voorwaarden van een toekomstig verlofkader op maat van het moderne gezin te houden – namelijk het belang en welbevinden van het kind, toegankelijkheid en kwaliteit met oog voor de functioneringsvrijheid van ouders en haalbaar voor de ondernemingen en de overheid – moeten we vaststellen dat, ondanks doorgevoerde aanpassingen, het verlofkader op meerdere punten gemoderniseerd kan en moet worden.

Dat kan door de tewerkstellingsgedachte van het verlofkader los te laten ten voordele van een kindgedachte en het verlofkader, via een rugzak aan verlofrechten, kindgekoppeld te maken. Dat vereist evenwel een verandering in het denken over de combinatie van gezin, zorgen arbeid. In een eerste beweging zou daarom via verschillende beleidsvoorstellen verder gebouwd kunnen worden aan een arbeidsgerelateerd verlofkader, (nog meer) op maat van het moderne gezin, door in te zetten op het kind- en ouderbegrip, de opnamevoorwaarden en -mogelijkheden en het uitkeringsniveau.

Deze beleidsaanbevelingen kunnen bijdragen aan het maatschappelijk debat over de ondersteuning van gezinnen om tot een evenwichtige *'work-life balance'* te komen, toch een belangrijke variabele in het bepalen van de levenskwaliteit van die (jonge) gezinnen.

Ellen Van Grunderbeek is adviseur Pensioenen, Sociale Zaken en Arbeidsrecht bij Ceder, de studiedienst van CD&V.

evangrunderbeek@cdenv.be

Respons: Stefaan Vercamer

Dringend werk maken van onze verlofstelsels

De economie leeft op en de arbeidsmarkt heeft elk talent nodig. Steeds meer mensen zijn aan het werk en het aantal gezinnen met tweeverdieners groeit aanzienlijk. Daardoor is het voor ouders vaak puzzelwerk om de zorg voor hun kinderen gecombineerd te krijgen met hun professionele leven. Tijdens schoolvakanties en zeker tijdens de zomervakantie is die uitdaging nog groter. Vanuit CD&V hebben wij steeds gepleit voor een beleid dat gezinnen de vrije keuze laat in de strategieën die ze hanteren om arbeid, gezin en zorg te combineren. Daarom is het van belang dat we zowel blijven inzetten op kinderopvang als op een aanpassing van onze verlofkaders.

Het aantal kinderopvangplaatsen moet niet alleen stijgen, we moeten ook inzetten op goedkopere opvang. Minister Vandeuren maakte al heel wat middelen vrij om het aantal inkomensgerelateerde plaatsen in de kinderopvang op te trekken, maar daar moet zeker verder werk van gemaakt worden. Daarnaast zien we dat de openingsuren van de opvangverblijven of voor- en naschoolse opvang niet steeds in overeenstemming zijn met de arbeidstijd van de ouders. Meer flexibele mogelijkheden dringen zich op. Gezinnen doen echter niet alleen beroep op kinderopvang en voor- en naschoolse opvang. Voor de zorg van hun kinderen nemen veel ouders een vorm van verlof op. In 2017 namen er per maand gemiddeld 63.739 ouderschapsverlof, 2.855 voltijds tijdskrediet en 24.545 deeltijds tijdskrediet voor de zorg van een kind op. Deze verlofkaders zijn dus van uitermate groot belang voor gezinnen om de combinatie tussen zorg en arbeid georganiseerd te krijgen. Ellen Van Grunderbeek onderzocht hoe deze verlofkaders verder kunnen ontwikkeld worden om nog beter afgestemd te zijn op de noden van het moderne gezin.

Om een verlofkader op maat van het moderne gezin te ontwikkelen, vertrekt zij vanuit vier criteria waaraan een verlofkader moet voldoen: het belang van het kind, toegankelijk en kwaliteitsvol met aandacht voor de functioneringsvrijheid van de ouders, inpasbaar binnen de arbeidsorganisatie en inpasbaar binnen de administratieve organisatie. Dat het niet evident is om deze vier criteria volledig met elkaar te verzoenen, blijkt uit de beleidsaanbevelingen die Ellen doet. Ze stelt twee mogelijke pistes voor om tot een modern verlofkader te komen, namelijk het verlofkader kindvolgend maken

waarbij de link met de arbeidsrelatie quasi wordt losgelaten ofwel het huidige verlofkader bijstellen en moderniseren.

Bij een kindvolgend verlofkader wordt vooral gewicht gegeven aan de criteria ‘belang van het kind’ en ‘toegankelijk en kwaliteitsvol met aandacht voor de functioneringsvrijheid van de ouders’. Dit is meteen ook de grote troef van een dergelijk verlofkader. Aangezien de rechten op verlof niet langer meer gekoppeld worden aan de ouders, maar wel aan het kind, is er veel meer ruimte voor flexibiliteit en worden enkele bestaande belemmeringen weggenomen (bv. anciënniteits- en tewerkstellingsvoorwaarden). Bovendien kunnen de verlofrechten ook aangewend worden door andere opvoedingsverantwoordelijken dan de ouders, denk aan grootouders of plusouders. Toch zijn er ook wat valkuilen aan dit systeem verbonden.

Allereerst blijkt uit onderzoek dat vrouwen meer ouderschapsverlof opnemen dan mannen. Dit heeft meerdere oorzaken. Vaak wordt het nog steeds vanzelfsprekend gevonden dat de moeder ouderschapsverlof opneemt vanuit de sociale norm die vrouwen in de zorgende rol plaatst en mannen als minder competente ‘zorgers’ wegzet. Tegelijk is het vaak economisch voordeliger voor het gezin als de vrouw ouderschapverlof opneemt omdat zij vaak minder verdient dan haar echtgenoot en het financiële verlies dus kleiner is wanneer zij haar werk onderbreekt. In het huidige verlofkader waarbij verlofrechten vasthangen aan de werknemers moet de andere partner ouderschapsverlof opnemen indien het krediet van de ene partner reeds is opgebruikt. Bij een kindvolgend verlofkader bestaat echter het risico dat nog meer vrouwen nog langer ouderschapsverlof zullen opnemen en dat het aantal mannen dat verlof voor de zorg van de kinderen opneemt, zal dalen. Om dat te voorkomen, zou het goed zijn mocht een genderbonus worden toegevoegd, waarbij het recht op extra verlof pas geopend wordt indien vader en moeder allebei verlof opnamen.

Een tweede valkuil bij het kindvolgend verlofkader is de haalbaarheid van de organisatie op de werkvloer. De grootste kritiek van werkgevers op het huidige verlofkader is dat het niet eenvoudig is om alles georganiseerd te krijgen op de werkvloer indien meerdere personeelsleden tijdskrediet of thematische verloven opnemen en er bovendien vaak ook allemaal voor kiezen om op hetzelfde moment thuis te blijven (bv. woensdag of vrijdag). In kleinere bedrijven is dit nog problematischer. Met een kindvolgend verlofkader wordt dit nog een grotere uitdaging voor de werkgever. Er zal bij de uitwerking alvast een evenwicht moeten gevonden worden tussen de verlofrechten van de werknemer en de haalbaarheid op de werkvloer om de dagelijkse werking te garanderen.

Toch noopt de realiteit ons om dringend werk te maken van een herziening van de verlostelsels. In 2016 gaf 14,1% van de Belgische werknemers tussen 30 en 40 jaar aan dat het werk niet in balans is met hun privéleven. Bovendien ontwikkelt een op tien werknemers een burn-out. Vooral jonge werknemers hebben een verhoogd risico, met een piek bij late dertigers. Dit toont aan dat er nood is aan een

beter evenwicht tussen arbeid, gezin en zorg. Hoewel een kindvolgend verlofkader zeer veel perspectief biedt op lange termijn, volg ik de stelling van Ellen om op korte termijn in te zetten op aanpassingen van het huidig arbeidsgerelateerde verlofkader. Daarbij vind ik het van belang dat de kindleeftijd zowel voor de thematische verloven als voor het tijdskrediet opgetrokken wordt tot 18 jaar. De zorgtaken stoppen namelijk niet op de leeftijd van 8 of 12 jaar. Ook puberende kinderen kunnen nood hebben aan de aanwezigheid van hun ouders. Deze betrokkenheid van de ouders is gedurende de hele jeugd belangrijk en heeft een positief effect op het welbevinden van kinderen. Bovendien weten de ouders zelf het best wanneer ze extra tijd moeten vrijmaken voor de zorg van hun kinderen.

Daarnaast pleit ik ook voor het invoeren van grootouderverlof. Dit zou meerdere positieve maatschappelijke gevolgen hebben. Op deze manier wordt voorzien in extra opvangmogelijkheden, complementair aan de opvang door onthaalouders, kinderdagverblijven en voor- en naschoolse opvang. Het is voor jonge ouders immers vaak zeer stresserend om de zorg voor de kinderen (en (ouder wordende) ouders) gecombineerd te krijgen met de professionele verplichtingen. Door grootouders de mogelijkheid te geven verlof op te nemen voor de kleinkinderen, kan wat druk weggenomen worden bij de ouders. Uit het grootouderonderzoek van de Gezinsbond blijkt bovendien dat grootouders wel degelijk vragende partij zijn om voor de kleinkinderen te zorgen. Toch kon in 2013 reeds 42,6% van de kinderen niet meer bij de grootouders terecht. De belangrijkste reden daarvoor is dat de grootouders niet beschikbaar zijn omdat ze zelf nog werken. Via een thematisch verlof of tijdskrediet voor de zorg van een kleinkind zouden grootouders die nog actief zijn op de arbeidsmarkt toch tijd kunnen vrijmaken om voor hun kleinkinderen te zorgen. Bovendien biedt dit hen de mogelijkheid om het einde van hun loopbaan inhoudelijk wat anders in te vullen, krijgen ze de kans om het wat rustiger aan te doen en is er ook voor hen een goede balans tussen privé en arbeid, waardoor ze langer actief zullen willen en kunnen blijven op de arbeidsmarkt.

In het belang van de levenskwaliteit van gezinnen moet de overheid, in samenspraak met de sociale partners, de bestaande verlofkaders herzien en aanpassen aan het hedendaagse gezin. De beleidsaanbevelingen van Ellen bieden alvast een inspirerende leidraad om het debat daarover op te starten.

Stefaan Vercamer is federaal volksvertegenwoordiger voor CD&V en schepen in Oudenaarde.

stefaan.vercamer@dekamer.be | Twitter: @Stefaanvercamer

Duurzaam op weg naar autoluwe kernen

"If you plan cities for cars and traffic, you get cars and traffic. If you plan for people and places, you get people and places."

Minder auto's ...

In meer en meer Europese steden worden autoluwe of autovrije zones ingesteld. Men creëert steden op mensenmaat waar de auto niet langer de norm is. Steden maken plaats voor groen, water en kwaliteitsvolle ontmoetingsplaatsen. Centra 'ademen' opnieuw en er ontstaat ruimte voor meer sociale cohesie. De kwaliteit van de publieke ruimte komt voorop te staan.

Deze keuze is verre van evident. De publieke ruimte wordt voornamelijk gedomineerd door wegen, autoverkeer en geparkeerde wagens. Ons wagenpark telt bijna 6 miljoen wagens. Moest je ze allemaal bij elkaar zetten, nemen ze 15.000 voetbalvelden in. Met de totale lengte van alle Vlaamse wegen kan je anderhalve keer de planeet rond. Een op de auto georiënteerde leefomgeving maakt het moeilijker voor alternatieve vervoersmodi om een prominente plaats af te dwingen. Deze cirkel doorbreken, vraagt doortastend en doordacht beleid, overleg, communicatie en vooral een gezonde portie politieke moed.

... meer levenskwaliteit

Autoluwe of autovrije kernen zijn geen doel op zich, maar een middel om de levenskwaliteit te verbeteren. Minder auto's biedt de mogelijkheid de publieke ruimte aantrekkelijker in te richten, betekent properdere lucht en verkeersveilige buurten.

Uit het GrootBuurtonderzoek² blijkt dat autoluwe zones hoger scoren wanneer de buurt aangenamer is voor de zachte weggebruiker en wanneer kinderen er veilig kunnen spelen. In meer landelijke gebieden klinkt de behoefte aan meer sociale contacten en

¹ http://www.rupprecht-consult.eu/uploads/tx_rupprecht/SUMP_Brochure_final.pdf

² http://publiekeruimte.info/Data/Documents/4n58ecyu/155/TPR20_Groot-Buurtonderzoek.pdf

controle, meer zitgelegenheid en ontmoetingsruimte en meer openbare verlichting. In stedelijke gebieden meldt men dan weer een gebrek aan groen en een hoge parkeerdruk. Veel respondenten missen fietsenstallingen en ontmoetingsplekken in hun buurt. Dit onderzoek toont aan dat mensen meer aandacht vragen voor duurzame vervoersmodi en op zoek zijn naar kwaliteitsvolle publieke ruimte. Dat vergt een keuze voor autoluwe of autovrije gebieden.

Ruimte die veroverd wordt op de wagen moet dus enerzijds naar alternatieve modi gaan en anderzijds moet er gezorgd worden voor een aangename publieke ruimte. Groen, aantrekkelijke zitruimte, waterpartijtjes, terrasjes... stimuleren ontmoetingen en doen spelen. Er komt leven in de brouwerij. Door micropleintjes bijvoorbeeld: kleine haventjes in de publieke ruimte met een beetje groen, een bank, een paar speeltuigen... die door buurtbewoners, lokale verenigingen en wijk- of buurtcomités (mee) ingericht worden. Ze vergroten tegelijk het draagvlak voor een duurzaam mobiliteitsbeleid. Samen publieke ruimte inrichten en/of ze openstellen voor spel en ontmoeting, bevordert de sociale cohesie. De Deense stadsplanner Jan Gehl zegt hierover: *“Een goede stad is als een feestje: je blijft er langer hangen”*. Dat geldt ook op buurtniveau: je blijft makkelijker met iemand een praatje slaan of je durft al sneller je stoel buiten te zetten in zo'n publieke ruimte.

Daarnaast klinkt de roep naar een betere luchtkwaliteit steeds luider. De Europese Commissie stelt dat de luchtkwaliteit in België nog steeds zorgwekkend is. Jaarlijks sterven 13.000 Belgen een vroegtijdige dood door fijn stof. Onze mobiliteit is een belangrijke bron van vervuiling, vooral door dieselmotoren. Luchtverontreiniging treft niet alleen onze steden, maar ook kleinere gemeenten. Om de luchtkwaliteit te verbeteren en geluidsoverlast aan te pakken, moeten de files worden aangepakt en het gebruik van auto's ontmoedigd, stelt de Europese Commissie.

Autominderende maatregelen zoals zones-30 en autoluwe zones verbeteren ook de verkeersveiligheid. In Vlaanderen vallen per jaar 320 dodelijke slachtoffers in het verkeer³. Tegen 2020 wil men dit aantal terugbrengen tot 200. Daarnaast zijn er nog de duizenden zwaargewonden. Vooral voetgangers en fietsers zijn kwetsbaar in het verkeer.

Een goede ruimtelijke ordening

Het autoaandeel verminderen is een complexe opgave. Alles begint bij een doordachte ruimtelijke ordening die de wagen overbodig maakt. Kernversterking, functies mengen, ontwikkeling in de buurt van openbaar vervoer, baanwinkels vermijden... beperken de verplaatsingsnood en maken dat men op een duurzame en makkelijke manier – door te stappen of te trappen of het openbaar vervoer te nemen – zijn bestemming kan bereiken.

³ Cijfers 2016.

Een goede coördinatie is nodig tussen mobiliteits- en ruimtelijk beleid. Het mobiliteitsplan en het structuurplan moeten op elkaar afgestemd zijn. De Duitse stad Freiburg kiest bijvoorbeeld voor een decentrale stadsontwikkeling met voor elk stadsdeel een multifunctioneel, goed bereikbaar en kwalitatief deelcentrum. Men heeft er begrepen dat door een verstandige ruimtelijke organisatie van functies (wonen en werken, school, inkopen...) verplaatsingen vermeden worden. Alles is nabij, waardoor men een 'stad van korte afstanden' creëert. De stad hanteert voorts het stedenbouwkundig concept van de 'vingerstad' en kiest voor ontwikkeling langs openbaar vervoersassen ('transit-oriented development'). In het Nederlandse Groningen geldt dan weer de regel dat 70% van de nieuwe woningen in de binnenstad moet komen. Hierdoor realiseert men een compacte stad waar alles goed 'befietsbaar' is.

Honing ...

Naast een doordachte ruimtelijke ordening zijn er tal van 'honing-' en 'azijnmaatregelen' die mensen kunnen overtuigen de auto te laten staan. Via honingmaatregelen promoten we alternatieven voor de wagen en maken deze gebruiksvriendelijk.

Stappen en trappen aanmoedigen

Fietsers en voetgangers zoeken naar comfortabele, snelle, goed leesbare en veilige verbindingen: binnen woonkernen, tussen woonparken en kernen, tussen kernen van aangrenzende gemeenten, richting attractiepolen. Trage wegen en doorsteekjes die opgenomen zijn in mobiliteitsplannen en verplaatsingskaarten, creëren een gebiedsdekkend, fijnmazig en aangenaam fietspadennetwerk. De fietspaden zijn comfortabel en waar mogelijk afgescheiden. Waar er geen afgescheiden fietspad kan worden aangelegd, zijn fietsstraten een goed alternatief. Bewaakte en onbewaakte fietsenparkings kunnen voorzien worden met bijkomende diensten zoals een herstelplaats. Een fietsbeleidsplan moet volwaardig onderdeel uitmaken van het mobiliteitsplan. De opkomst van de elektrische fiets biedt bijkomende mogelijkheden en wordt ondersteund via strategisch gelegen laadpunten en beveiligde parkings.

Het eerder aangehaalde Groningen koos resoluut voor de fiets. Groningen heeft een radiaalvormig netwerk van primaire fietslanen die de rand van de stad verbinden met het centrum zonder één kruispunt met verkeerslichten te passeren. Ze zijn comfortabel en breed. Indien drukke fietslanen niet 'ongelijkgronds' kunnen kruisen met het autoverkeer, worden ze uitgerust met verkeerslichten die fietsers voorrang geven en sneller groen worden bij regenweer. Regionale en intergemeentelijke fietsverbindingen zijn herkenbaar aangeduid (coherente aanleg, herkenbare wegwijzers die de tijd of afstand tonen naar de belangrijkste bestemmingen...). Er wordt een onderscheid gemaakt tussen hoofdroutes en secundaire routes. Groningen telt voorts tientallen fietsenparkings waarvan een groot deel bewaakt en uitgerust, vaak met een herstelplaats.

Tot slot stelt de stad een deel van zijn budget ter beschikking voor burgerinitiatieven en -wensen met betrekking tot de fiets.

Kwaliteitsvol openbaar vervoer aanbieden

Het openbaar vervoer hoort stipt, snel, comfortabel en bereikbaar te zijn. Overstappen wordt ofwel vermeden of verloopt vlot en makkelijk. Nieuwe ontwikkelingsprojecten zijn vanaf het begin goed ontsloten via het openbaar vervoer. Ook qua doorstroming – door verkeerslichtenregeling, een vrije bedding, doorgang autoluw/vrij gebied – wordt voorrang gegeven aan het openbaar vervoer zodat de snelheid aanzienlijk kan worden opgedreven. Geïntegreerd en makkelijk betalen is een must.

Freiburg heeft de ‘*Regiokarte*’, een goedkoop maandabonnement voor de stadstram van 57,50 euro. Het abonnement is vrij overdraagbaar en laat toe om op zondagen met twee volwassenen en twee kinderen te reizen. Bij de invoering begin jaren tachtig bleek de ‘*Regiokarte*’ een ongelooflijk succes: na een half jaar was het aantal passagiers al met 18% toegenomen. Dit ging nochtans niet ten koste van de opbrengsten: de kostendekkingsgraad van de tram bedraagt 90%.

Randparkings

Randparkings aan de invalswegen met voldoende en goedkope of gratis parkeerplaatsen worden via snelle en goedkope of gratis pendelverbindingen met het centrum verbonden. Ook fietsdeelsystemen kunnen helpen om vlot in de binnenstad te raken.

Ons land kent heel wat voorbeelden van goed ontsloten randparkings. Gent investeert in P+R-zones, goed voor 2.500 parkeerplaatsen op zestien locaties. Ze zijn met shuttlebussen en fietsdeelsystemen met de binnenstad verbonden. Mechelen heeft enkele randparkings waar parkeren in het weekend gratis en in de week goedkoop kan. Op zaterdag en op koopzondagen verbindt de ‘*Shopping Shuttle*’ de randparkings ten oosten van de stad met het winkelcentrum. De wachttijd bedraagt minder dan vijf minuten. Met de P+Bus-parkeerformule rijden in Leuven de chauffeur en drie inzittenden op vertoon van het parkingticket gratis met de bus naar het centrum en terug.

Auto- en fietsdelen

Auto’s worden slechts 5% van de tijd effectief gebruikt. Stilstaande auto’s nemen veel ruimte in. Autodelen biedt hierop een antwoord. Autodelen vermindert de parkeerbehoefte aanzienlijk. Een gedeelde auto vervangt tien privéauto’s. Daarnaast verplaatsen autodelers zich bewuster dan autobezitters die reflexmatig voor de auto kiezen. Ze overwegen sneller de fiets, stappen op het openbaar vervoer en nemen enkel de auto als ze die echt nodig hebben. Bij nieuwe ontwikkelingsprojecten kan autodelen in de planning opgenomen worden. Daarnaast kunnen er specifieke parkeerplaatsen voorbehouden worden voor autodelen. Autodelen hoeft niet beperkt te blijven tot de

klassieke aanbieders zoals Cambio, ook particuliere initiatieven moeten aangemoedigd worden. Fietsdeelsystemen zijn een goede aanvulling voor het voor- en, vooral, voor het natraject van het openbaar vervoer. Ze bieden kansen in combinatie met P+R's en kunnen dienen als volwaardig vervoer binnen de stedelijke kern.

De Franse stad La Rochelle voerde als eerste een fietsdeelsysteem in. Over verschillende stations in de stad werden gele deelfietsen verspreid die in eerste instantie gratis konden worden gebruikt. La Rochelle is ook voorloper met zijn autodeelsysteem met elektrische auto's. Alles wordt er betaald met de Yélo-kaart: deelfietsen, elektrische huurwagens, nachttaxi's... Yélo is tevens een merk met een eigen identiteit en kleur wat de herkenbaarheid verhoogt.

... en azijn

Naast honingmaatregelen ontraden azijnmaatregelen het gebruik van de wagen. We sommen er enkele op, met als sluitstuk eenvoudigweg een verbod.

Doorstroming beperken

De doorstroming kan beperkt worden door lussen in te voeren die zijn opgehangen aan de ring rond het centrum. De verschillende stadsdelen zijn onderling niet met de wagen bereikbaar, maar enkel via een omweg langs de ring. Zo wordt de verplaatsing van het ene naar het andere stadsdeel te voet of met de fiets sneller dan met de wagen. Autoverkeer bundelen op een beperkt aantal assen is een gangbare praktijk om woonwijken van te grote autodruk te verlossen. Ook verkeerslichtenregeling en snelheidsbeleid zijn belangrijke 'tools' om de doorstroming van wagens af te remmen en het snelheidsvoordeel teniet te doen.

Ontradend parkeerbeleid

Een ontradend parkeerbeleid is opgebouwd volgens concentrische cirkels. In het hart van de stad worden er geen of weinig, maar dure parkeerplaatsen voorzien. In de cirkel rond het stadshart worden parkings, liefst gegroepeerd om de rest van de publieke ruimte te vrijwaren, voorzien met voldoende hoge parkeertarieven. Aan de rand van de stad worden aan de invalswegen gratis of goedkope randparkings aangelegd die een goede, betaalbare of gratis verbinding hebben met het centrum via pendelbussen of deelfietssystemen. In nagenoeg alle voorbeelden komen goed ontsloten P+R-zones terug.

Deze benadering gaat op voor een gebied dat voldoende groot is om een sturend prijsbeleid zinvol in te vullen. In kleinere gemeenten kan men het aanbod afwegen met de 'ruimtelijke kwaliteit', waarbij de inrichting van de openbare ruimte eerst tegemoet komt aan de comforteisen voor voetgangers, fietsers, openbaarvervoergebruikers en

activiteiten in het algemeen en pas daarna aan parkeren.

Naast capaciteit en prijs is ook tijd een factor van belang. In de eerste of tweede concentrische cirkel kan men naarmate men langer een plaats inneemt de prijs laten stijgen. Zo moedigt men langparkeerders aan om gebruik te maken van randparkings. Bovendien zorgt dit voor een snellere rotatie, zodat een parkeerplaats meer gebruikt wordt en minder parkeerplaatsen nodig zijn. Sommige steden kiezen ervoor kort parkeren in de kern toe te laten om snelle aankopen te faciliteren, de zogenaamde *'shop-and-goplaatsen'*. Vraag is of dit de juiste keuze is om een centrum autoluw te maken?

Er dient voorts een onderscheid gemaakt te worden tussen bewoners- en bezoekersparkeren. Bewonersparkeren wordt doorgaans toegelaten in een autoluwe zone via betalende bewonerskaarten, waarbij al dan niet een tweede of derde kaart kan bekomen worden aan een hogere prijs. Ook hier zijn er echter uitzonderingen, vooral vanuit de idee dat een dergelijke maatregel autobezit aanmoedigt. Bijzondere aandacht gaat naar minder mobiele personen en ouderen die de mogelijkheid moeten hebben om in de buurt van de autoluwe zone te parkeren.

Het Zwitserse Zürich kiest bewust om geen parkeerbewegwijzering te voorzien en ontmoedigt zo autogebruik. Het aantal parkeerplaatsen is beperkt. In de plaats komen publieke ruimte en fietspaden. In de woonwijken van Freiburg wordt het parkeren op straat beperkt tot wie er woont. In Barcelona worden voor bewoners ondergrondse parkeergarages aangelegd.

Invoeren van een autoluwe of -vrije zone

Een gebied autoluw maken kan op verschillende manieren met als meest verregaande vorm het autovrij maken. Daartussen zijn er echter heel wat variaties.

Autovrij betekent dat alle autoverkeer wordt geweerd, eventueel met uitzonderingen voor leveringen en bewoners. Voetgangers en fietsers hebben vrije baan. De meeste autovrije gebieden zijn ingericht als voetgangerszones.

Autoluw is minder verregaand. De kern blijft bereikbaar met de wagen voor bewoners en leveranciers, en eventueel, binnen bepaalde tijdsvensters, ook voor bezoekers. Autoluw betekent wel minder parkeerruimte op straat en geen doorgaand verkeer. Waar mogelijk wordt bezoekersverkeer gebundeld. De auto zit er in een korset.

Centrale en betekenisvolle pleinen worden best autovrij gemaakt. Ook voor buurtpleintjes is het misschien een meerwaarde om ze autovrij te maken. Men kan ook kiezen om pleinen of straten enkel op bepaalde tijdstippen autovrij of autoluw te maken. Deze flexibele invulling maakt het ook voor kleinere steden en gemeenten ook mogelijk in te zetten op autovrije of autoluwe zones.

Een mooi voorbeeld voor kleinere steden en gemeenten is het Nederlandse Gucht. Het centrale plein wordt elk weekend van april tot oktober autovrij gemaakt met een mobiele barrière, de rest van de week en het jaar zijn auto's welkom.

Participatie, communicatie en evaluatie

Wil men een autovrij of autoluwe zone instellen, is een stapsgewijze aanpak nodig. Eerst is een grondige inventarisatie en analyse van de bestaande situatie nodig. Handelaars en bewoners kunnen al in de analysefase betrokken worden (bv. via participatieavonden). Eenmaal de problemen en de doelstellingen helder zijn, kan men aan oplossingen beginnen denken. Men kan kiezen voor een onmiddellijke invoering of voor een proefopstelling. Deze laatste werkwijze houdt wel het gevaar in dat er een vals beeld wordt weergegeven (niet alle randvoorwaarden worden uitgevoerd) en de druk van de tegenstanders op het bestuur groter wordt. Gedurende alle stappen is participatie en draagvlak creëren essentieel. Ook over de inrichting van de herwonnen publieke ruimte kan een breed participatietraject worden opgezet.

Goede communicatie is essentieel. Over het waarom, over de verschillende maatregelen, de voorwaarden om vergunningen te krijgen, de timing van invoering... Belangrijk en vaak vergeten is communicatie over de bereikbaarheid. Vaak wordt immers de indruk gewekt dat een gebied helemaal niet meer bereikbaar is, waardoor bezoekers wegblijven. Welke gebieden zijn op welke manier bereikbaar? Wat zijn de nieuwe routes? Waar liggen de randparkings en hoe raak je van daar vlot en goedkoop in het centrum?

Ook communicatie en overleg met de handelaars in de betreffende zones is belangrijk. Een rechtstreeks communicatiekanaal waarlangs snel en vlot van gedachten gewisseld kan worden, is nodig. Ook een positieve communicatie van de handelaars zelf is nodig. Handelaars gaan vaak mee in een negatief verhaal. Dat wordt een *'selffulfilling prophecy'*: potentiële klanten haken af omdat de handelaars voortdurend zeggen hoe onbereikbaar ze wel zijn. Het zou verstandiger zijn een positief verhaal te brengen: *"Mijn zaak is wel degelijk goed bereikbaar en door de nieuwe verkeerscirculatie kan dat op een veel veiligere en comfortabelere manier dan vroeger"*.⁴

Om het draagvlak te behouden of te vergroten, is evaluatie nodig. Combineer verkeerstellingen en luchtkwaliteitsmetingen met een tevredenheidsenquête en een klachtenanalyse. Voorzie desgevallend enkele aanpassingen om tegemoet te komen aan de voornaamste opmerkingen.

In Freiburg trokken een aantal geïnspireerde politici en mensen uit het middenveld aan de kar. Participatie en co-creatie en een *'bottom-up'* benadering stonden centraal. In Zürich werd de referendumcultuur een bepalende factor. De bevolking koos expliciet voor meer fietspaden en beter openbaar vervoer. Om nog meer draagvlak te creëren, worden maatregelen ten koste van de wagen altijd ten voordele van een andere modus ingezet: rijvakken voor de auto verdwijnen ten voordele van tram- en busbanen, parkeerplaatsen ten voordele van publieke ruimte en fietspaden.

⁴ "Een nieuw circulatieplan invoeren is nooit makkelijk", B. Van Moerbeke, *De Verkeersspecialist* 227, 2016

En de lokale handel dan?

Veel projecten omtrent autoluwe zones stranden of worden nooit aangevat omwille van protest van lokale handelaars. Zij vrezen dat klanten letterlijk en figuurlijk niet langer de weg zullen vinden naar hun handelszaak en dat beleving onmogelijk wordt. In aangevatte projecten spreken lokale handelaars vaak van een dalende omzet en van minder bezoekers terwijl het stadsbestuur eerder volhoudt dat er niet minder mensen rondlopen dan anders. De meeste gedocumenteerde cases geven de stadsbesturen gelijk. Ze wijzen op een gemiddelde toename van zowel het aantal bezoekers als van de omzet van kleinhandel en horeca. Studies spreken over een toename van gemiddeld 32% in aantal bezoekers en 17% voor wat betreft omzet.⁵ Wel moet opgemerkt worden dat meestal de succesvolle cases worden bestudeerd. Dit kan dus een vertekend beeld zijn.

Evolutie winkelgedrag

Ons winkelgedrag is grondig veranderd. De nadruk ligt steeds meer op beleving. Een Nederlandse studie stelt dat we onze gewone aankopen op internet of bij de dichtstbijzijnde winkels doen. We gaan niet meer enkel winkelen, maar een dag een stad beleven. Shoppen is daar een onderdeel van. Winkels die de nadruk leggen op beleving en een bijzondere ervaring groeien. Als voorbeelden worden Maastricht en Den Haag aangehaald, waar men ondanks auto-ontradende maatregelen en dankzij investeringen in de kwaliteit van de stad en de winkelbeleving een sterke bezoekersgroei wist te bekomen⁶.

Gino Van Ossel, professor in de ‘Retail & Trade Marketing’ aan de Vlerick Business School, bevestigt de belevingsthese: *“Het is duidelijk dat mensen graag hebben dat hun winkelstraten verkeersvrij zijn. Ze beschouwen gaan winkelen als een vrijetijdsbesteding die ze in alle comfort willen beleven. Vandaar dat ze graag gezellig willen kuieren, zonder door autoverkeer gestoord te worden.”* Men spreekt over ‘funshoppers’ die als vrijetijdsbesteding van de ene winkel naar de andere slenteren.

Ondanks deze evolutie mag ‘runshoppen’ niet vergeten worden. Runshoppers willen snel wat inkopen of dagelijkse boodschappen doen. Zij zullen minder geneigd zijn deze aankopen in een autoluwe gebied te doen als dit zich niet op fiets- of wandelafstand bevindt. Als het handelsapparaat vooral uit bakkers, slaggers en apothekers bestaat, mag je van hen enig ongenoegen verwachten als de winkelstraat wordt afgesloten. Zij lopen de verder wonende klanten mis die snel met de auto zouden komen. Wel dient aangestipt te worden dat fietsers en voetgangers hun aankopen vaker bij de lokale bakker, slagger of buurtwinkel doen in plaats van in een supermarkt. Voetgangers en fietsers zijn frequentere bezoekers en doen meer impulsaankopen, terwijl automobilisten meer per

⁵ Maar ook van 22% wat betreft de huurprijzen.

⁶ “Winkels, mobiliteit en parkeren”, H. Voerknecht, CROW, 2014

bezoek besteden⁷. Voetgangers geven per week tussen de 2,04 en 2,84 keer meer uit in lokale handel dan automobilisten, fietsers tussen 1,12 en 2,16 keer meer.⁸

Inzetten op belevingswaarde

Om een aangename winkelervaring te kunnen bieden zijn verschillende factoren van belang. De omvang van het winkelaanbod is cruciaal voor de bezoekersstromen en wellicht belangrijker dan de inrichting van het openbaar domein.⁹ De omvang van het winkelaanbod hangt samen met de schaalgrootte van een kern. Grote stadskernen zijn een grotere shoppingmagneet dan kleinere. Maar grootte is niet alles. De kwaliteit en diversiteit van het winkelaanbod zijn eveneens van belang. Ook moeten autoluwe gebieden een ruimer aanbod hebben dan winkels alleen. Met name de horeca dient vertegenwoordigd te zijn. In de onmiddellijke omgeving zijn best nog andere attractiepunten, zoals evenementen en culturele of historische bezienswaardigheden.¹⁰ Kwaliteit van de openbare ruimte, netheid, sociale veiligheid en een coördinerende centrummanager zijn extra troeven.¹¹ Investeren in een versterking van de handelskern loont.

We zien in voetgangerszones ook een toenemende specialisatiegraad van handelaars, een verdwijning van verkopers van volumineuze goederen en een groei van kledingzaken en restaurants. Het aandeel ketenwinkels lijkt toe te nemen.¹²

Bereikbaarheid garanderen

Randvoorwaarden voor een vlotte bereikbaarheid voor de klant en leverancier dienen vervuld te zijn alvorens drastische ingrepen gebeuren in de stedelijke centra. Een goede informatie- en promotiecampagne maakt hier onlosmakelijk deel van uit.

Op de bereikbaarheid voor bezoekers zijn we hierboven uitvoerig ingegaan. Wat de beleving van handelaars betreft, kan dit in autoluwe of autovrije gebieden binnen bepaalde tijdsvensters bv. mits een vergunning. In plaats van reusachtige vrachtwagens te laten manoeuvreren in kleine (woon)straten, moeten we gaan naar grote, stedelijke logistieke hubs waar vrachtwagens, binnenvaart of spoor hun goederen afladen, die dan met kleinere bestelwagens, fietstaxi's e.d. binnen de stad verdeeld worden. Dergelijke hubs kunnen zowel dienen voor individuele belevingen (*e-commerce*), als voor de beleving van winkels. Een Vlaams beleidskader stedelijke distributie als leidraad en inspiratiebron voor steden en gemeenten bij het opstellen van een eigen lokaal beleid inzake stedelijke distributie is nodig. Stedelijke distributie kan tot slot ook 's nachts. Voorwaarde is dat deze belevingen stil kunnen gebeuren. Dit betekent stille voertuigen, maar ook stille werkrachten.

⁷ 4 (on)verwachte economische effecten van wandel- en fietsvriendelijke buurten, Netwerk Duurzame Mobiliteit

⁸ Dossier 'Autovol, Autoluwe, Autovrij', Mobiel 21, 2015, p. 25.

⁹ Lokale economische aspecten van voetgangersgebieden: een beknopt literatuuroverzicht, K. Boussaou

¹⁰ Autovrij maken populair voorstel, dubbelinterview Van Ossel en Miermans

¹¹ Lokale economische aspecten van voetgangersgebieden: een beknopt literatuuroverzicht, K. Boussaou

¹² Lokale economische aspecten van voetgangersgebieden: een beknopt literatuuroverzicht, K. Boussaou

Het Handels- en Centrumconcept in Freiburg legt strikte maatregelen op: levensmiddelen en andere producten van dagelijks of wekelijks belang (bv. kledij, huishoudapparaten of drogisterij) mogen enkel nog verkocht worden in het stadscentrum of een van de deelcentra en niet aan de rand van de stad. Er werden op te waarden zones aangeduid om de lokale handel te versterken en een nieuw aanbod aan te trekken. Niet langer kiezen voor baanwinkels vergt politieke moed, maar kan nodig zijn. De ruimtelijke kwaliteit van handelskernen die aan een steenweg of een andere belangrijke verbindingsweg zijn opgehangen, wordt zo gedomineerd door verkeer dat het weinig aantrekkelijk is om er te wandelen, fietsen of rond te hangen. Dit is een vicieuze cirkel die doorbroken moet worden.

La Rochelle heeft een distributiecentrum buiten de historische stadskern. Elektrische bestelwagens brengen pakjes en andere kleinere leveringen van het verdeelpunt tot bij de winkels en bedrijven in het centrum. In onder andere Gent, Brussel en Leuven werkt men samen met Citydepot. De magazijnen van Citydepot zijn gelegen buiten de stad. Goederen worden daar beleverd. Dit biedt het voordeel dat zwaar vrachtverkeer niet moet manoeuvreren binnen de stad. En dat is goed voor de lostijd en de verkeersveiligheid. Met cargofietsen of kleine elektrische trucks worden de goederen vanuit het depot naar de klanten gebracht. Leuven en Mechelen laten leveringen toe buiten de tijdsvensters dat de centra autoluw zijn, al dan niet mits een vergunning.

Gewoon doen

Mobiliteitsmaatregelen doorvoeren in een stad of gemeente blijft een uitdaging, zelfs op basis van een gedegen en goed onderbouwd plan. Er spelen uiteenlopende belangen. Voor een bestuur is het soms dansen op een slappe koord: een compromis vinden dat min of meer iedereen tevreden stelt. 'Politieke moed' zijn twee woorden die geregeld vallen.

Bij autominderende maatregelen komt de felste weerstand vaak van handelaars en horeca-uitbaters in het centrum die vrezen voor een terugval van hun inkomsten. Minder auto's betekent daarentegen stevast meer levenskwaliteit: meer kwaliteitsvolle publieke ruimte, meer sociaal contact, properdere lucht, meer verkeersveiligheid. Niet alleen grootsteden en centrumsteden zijn gebaat bij het invoeren van autovrije of autoluwe zones. Ook kleinere steden en gemeenten kunnen hier wel bij varen. Door te spelen met locaties en tijdstippen kan men op maat werken, aangepast aan de grootte van de kern en de aanwezige handelszaken. Afhankelijk van de dag van de week en de bijhorende drukte kan er bv. in het weekend voor gekozen worden het centrum autovrij te houden, terwijl er in de week wel auto's toegelaten kunnen worden. Of men kan kiezen om bepaalde pleinen autovrij te houden.

Het is een greep uit mogelijke antwoorden die zinvol kunnen zijn in de lokale context:

- Ontwikkel een langetermijnperspectief en durf innoveren. Geef mobiliteitsadviseurs ruimte en vrijheid om zelf een langetermijnmobiliteitsvisie uit te werken;
- Stem stedenbouwkundige ontwikkelingen en mobiliteitsbeleid zoveel mogelijk op elkaar af. Combineer ruimtelijk beleid en mobiliteitsstrategieën en voeg de betreffende gemeentelijke diensten samen;
- Leg in verordeningen voor nieuwbouw niet automatisch strenge parkeernormen op. Een groot aantal autoparkeerplaatsen kan een aanzuigeffect hebben. Geef daarentegen voorrang aan voldoende fietsparking;
- Ontwikkel langs openbaar vervoersassen. Verbind woonwijken met het centrum door bijkomende ontsluiting via een tram- en fietsnetwerk;
- Investeer in de kwaliteit van de publieke ruimte in de kern en de deelcentra. Zie de link tussen het ontbreken van kernverfraaiing, automobilisering van de binnenstad en baanwinkels;
- Zet in op verdichting van de kern. Creëer een stad of gemeente van korte afstanden, waarbij dagelijkse voorzieningen voor het grootste deel van de bevolking op wandel- en fietsafstand bereikbaar zijn;
- Voorkom of verbied dat handelszaken naar de periferie of bedrijventerreinen verhuizen en verhoog de kwaliteit van de handelskern;
- Garandeer de bereikbaarheid door een kwaliteitsvol openbaar vervoer, met goedkope en overdraagbare abonnementsformules en door een aantrekkelijk en uitgebreid fietsnetwerk met voldoende fietsenstallingen;
- Richt parkings in rond de centra en ontsluit deze via openbaar vervoer of deelfietsssystemen;
- Investeer in een netwerk van groene zones en fiets- en wandelpaden die bestaande en nieuwe parken, woonkernen, speeltuinen en recreatiedomeinen met elkaar verbinden;
- Voer een zone 30 in, in de kern en in de woonwijken;
- Bundel verkeersstromen op bepaalde assen;
- Maak de kern en woonwijken autoluw. Kleinere steden en gemeenten kunnen kiezen voor een flexibele invulling naar tijd en plaats. De essentie is een voldoende aantrekkelijke kern, bereikbaarheid en een kritische massa;
- Start met een beperkt autoluw gebied en breidt stelselmatig uit;
- Overleg met handelaars en ondernemers;
- Wees wervend. Een aantal overtuigde trekkers binnen politiek, handelsleven, pers... kunnen het verschil maken;

- Zet verregaand in op burgerparticipatie. Organiseer participatietrajecten en fora om nieuwe ideeën op te pikken. Ga in een vroeg stadium van een project in debat met de inwoners;
- Communiceer op een positieve manier over waarom en hoe. Leg uit hoe de bereikbaarheid gegarandeerd blijft;
- Creëer verder draagvlak via marketing en promotie;
- Evalueer bij het zoeken van draagvlak en in het transitieproces. Meet de luchtkwaliteit, de geluidsoverlast en de verkeersveiligheid regelmatig en communiceer hierover;
- Zoek het juiste evenwicht tussen leefbaarheid en bereikbaarheid. Het doel moet zijn bereikbaarheid te garanderen en tegelijk de negatieve impact van mobiliteit op de publieke ruimte te beperken.

An Poot is adviseur Mobiliteit bij Ceder, studiedienst van CD&V, en bij de CD&V-fractie in het Vlaams Parlement.

apoot@cdenv.be

Respons: Karin Brouwers

Blik op de nog verdere toekomst

Autoluwe kernen zijn een middel om de levenskwaliteit in onze centra op te krikken. Dat staat buiten kijf en wordt al langer bevestigd, ook vanuit onverdachte hoek. Maarten Matienko van de Vlaamse Automobilisten Bond verklaarde in 2011 reeds: "Een verkeersluwe stad is een goed idee, want dat bevordert de veiligheid en de leefbaarheid. Vermijd sluipverkeer, bouw het openbaar vervoer verder uit en geef altijd voorrang aan voetgangers en fietsers. Maar blijf wel rekening houden met bewoners, handelaars, leveranciers en klanten" (De Nieuwe Antwerpenaar 14-09-2011, p,18-19). De ruimte die vrijkomt moet niet alleen naar alternatieve modi gaan, maar ook naar een grotere en gezondere publieke ruimte waar de voetganger Keizer is, met veel groen, spelelementen, banken... Kortom: waar het aangenaam toeven is.

An Poot gaat in haar stuk ook uit van dit uitgangspunt en heeft aandacht voor alle deelaspecten: de link met ruimtelijke ordening, stappers en trappers aanmoedigen, een aanbod van kwalitatief openbaar vervoer, randparkings, deelsystemen, bestaande verbindingen doorknippen en een ontradend parkeerbeleid. Zij gaat tenslotte ook in op de aanpak die stapsgewijs en participatief moet zijn om succesvol een autoluwe kern in te voeren. Het is dus geen kwestie van eventjes de auto's van bezoekers te weren. De richtsnoeren die An op het einde meegeeft, kunnen dus maar beter ter harte worden genomen door lokale bestuurders die de politieke moed hebben hiermee aan de slag te gaan.

Vanuit mijn dertigjarige ervaring in de Leuvense gemeenteraad wil ik ter aanvulling en illustratie een aantal concrete voorbeelden aanhalen over de Leuvense aanpak. Het langetermijnperspectief werd in Leuven al ontwikkeld onder wijlen Alfred Vansina, CVP-burgemeester. Hij knipte het stadscentrum doormidden ter hoogte van de Grote Markt. Het was gedaan met rondjes rijden rond de Sint-Pieterskerk. Alleen werd deze knip een beetje ongelukkig vlak voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1994 ingevoerd en zonder veel inspraak. Het resultaat liet zich raden: oeverloos protest en zetelverlies voor de toenmalige CVP. Louis Tobback kwam aan het roer te staan en investeerde relatief snel in de autovrije heraanleg van de Grote Markt. Die werd eensklaps het mooiste plein van het land en de nieuwe burgemeester ging met de eer lopen. Wat was Leuven een aangename stad geworden. Niemand miste nog de wagens op de Markt, wel integendeel.

In de volgende legislaturen werd het oorspronkelijke lussenplan stap voor stap ingevoerd, met bijpassende infrastructurele ingrepen in het openbaar domein. De *'finishing touch'* was het zowel omstreden als bejubelde circulatieplan van 2016, dit keer ruim twee jaar voor de gemeenteraadsverkiezingen en met de nodige participatie. Deze timing gaf de kans tijdig te evalueren en bij te sturen. Het aantal fietsverplaatsingen steeg in de binnenstad met 32%, de stadsbewoners zijn overwegend tevreden en de kritiek op het plan is grotendeels geluwd. Toch blijven sommige oppositiepartijen in het potje roeren en blijven enkele handelaars zich bezondigen aan de *'selffulfilling prophecy'* waar An Poot in haar tekst naar verwijst: *"Potentiële klanten haken af omdat de handelaars voortdurend zeggen hoe onbereikbaar ze wel zijn"*.

Een ander belangrijk punt is stedenbouwkundige ontwikkelingen en het mobiliteitsbeleid op elkaar afstemmen. Al toenmaligschepen van Ruimtelijke Ordening liet ik in 2001-2003 de beslissingsprocessen voor het ruimtelijk structuurplan en het mobiliteitsplan parallel lopen. Sinds enkele jaren gaat Leuven in regionaal verband nog een stap verder door het vernieuwende planningsproces 'Regionet Leuven'. Dit wordt een voorbeeld van *'transit-oriented development'* met trambusverbindingen van het Hageland, over Leuven, tot het Dijleland.

En dan zijn er nog de vele zones 30 in woonwijken die verder worden ingevoerd, randparkings die worden uitgebreid, autoparkeerplaatsen die punctueel verdwijnen voor fietsenstallingen of groene buurtbanken (bv. het populaire project 'Kom op voor je wijk' waar buurtbewoners voorstellen kunnen indienen ter verfraaiing van het publieke domein), de fietsroutes naar de stad die verder beveiligd worden, de toename van autodelen, hulp aan de mindermobielen centrale...

En wat zal de digitale slimme stad te bieden hebben op het vlak van mobiliteit? Apps die toelaten een emissieloze, zelfrijdende deelbus op te roepen? Hebben we binnen nog eens dertig jaar nog wel een eigen wagen nodig? Ook die vragen mogen de lokale bestuurders van morgen zich stellen wanneer ze hun beleid voor de lange termijn uittekenen. Een autoluwe stad is immers een werk van lange adem, met veel spaken die het wiel van de mobiliteit draaiende moeten houden: leefbaar, veilig en bereikbaar voor iedereen, maar ook met de blik op de nog verdere toekomst.

Karin Brouwers is Vlaams parlamentslid en senator voor CD&V en gemeenteraadslid in Leuven.

karin.brouwers@vlaamsparlement.be | Twitter: @BrouwersKarin

Op weg naar een gezondere voedingskeuze

Eind februari 2014 publiceerde het WHO Regionaal Bureau voor Europa een rapport ¹ met gegevens over de voedingsstatus, de mate van fysieke activiteit en de prevalentie van overgewicht en obesitas in 53 Europese lidstaten. De cijfers zijn weinig bemoedigend. Overgewicht dreigt het nieuwe normaal te worden. De cijfers² voor België zijn evenmin gunstig: 56,4 % van de volwassenen heeft overgewicht en 22,1 % is obees. Daarnaast is het aantal kinderen met overgewicht alarmerend hoog. Een onevenwichtig voedingspatroon met te veel vet, suiker en zout en te weinig fysieke activiteit worden genoemd als de belangrijkste oorzaken. Deze ongezonde patronen kunnen doorbroken worden door een evenwichtig voedingspatroon uit te bouwen, meer sport en beweging, te stoppen met roken en de consumptie van alcohol te beperken.

In dit stuk ga ik na welke informatie de overheid kan aanbieden aan de consument om een gezondere voedingskeuze te vergemakkelijken. Vanuit de vaststelling dat de huidige voedingsinformatie nog onvoldoende toegankelijk is voor de gemiddelde consument, ga ik na welke hulpmiddelen er aangewend kunnen worden om de consument de huidige voedingsinformatie gemakkelijker te laten verstaan. Verder bekijk ik hoe de consument kan beschermd worden tegen misleidende voedingsinformatie, in het bijzonder tegen misleidende claims die op de voorkant van de verpakking van voedingsmiddelen staan.

¹ http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0004/243337/Summary-document-53-MS-country-profile.pdf

² http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0009/243288/Belgium-WHO-Country-Profile.pdf

Gemakkelijk te begrijpen voedselinformatie via een voedingslabel

De belangrijkste regelgeving m.b.t. voedselinformatie is vervat in de Europese Verordening 1169/2011 betreffende de verstrekking van voedselinformatie aan consumenten. De verordening voorziet een degelijk basiskader waarin de regels met betrekking tot verplichte voedingsinformatie en voedsel etikettering worden gebundeld. Dat de Europese Unie bevoegd is voor voedselinformatie is evident: geharmoniseerde regels die van toepassing zijn in de hele EU garanderen het vrij verkeer van voedingsmiddelen in de interne markt.

Verordening 1169/2011 vereist dat voedselinformatie aangebracht wordt in een taal die duidelijk en gemakkelijk te begrijpen is voor de consument³. Maar wordt deze doelstelling in de praktijk gehaald? Is de huidige voedselinformatie toegankelijk genoeg voor de gemiddelde consument? De consument moet de informatie niet alleen lezen, hij moet ze ook correct kunnen interpreteren en begrijpen, teneinde een weloverwogen – en liefst ook gezonde – voedingskeuze te kunnen maken.

Uit navraag⁴ bij consumenten blijkt dat er soms te veel informatie gegeven wordt op de verpakking, waardoor het verwarrend wordt. Ook geven consumenten aan dat de klassieke voedingswaardedeclaratie in tabelvorm of als lineaire opsomming op de achterkant van de verpakking onaantrekkelijk en soms moeilijk te verstaan is. Ze verkiezen een eenvoudig, makkelijk te begrijpen en duidelijk zichtbare voedingswaardedeclaratie, liefst vooraan op de verpakking (*'front of pack'*). Dergelijke antwoorden van consumenten geven aan dat er bijkomende hulpmiddelen geboden moeten worden om de consument de huidige voedingsinformatie gemakkelijker te laten verstaan.

De huidige Europese wetgeving

Specifiek voor wat betreft de voedingswaardevermelding, laat Verordening 1169/2011 in haar artikel 35 toe dat lidstaten bijkomende presentatievormen ontwikkelen, zodat de voedingswaarde gemakkelijker leesbaar is voor de consument. Voedingsproducenten worden dan aanbevolen – maar niet verplicht – om deze extra presentatievorm op de voorkant van hun productverpakking op te nemen.

³ Art. 7, lid 2 en art. 15 Verordening 2011/1169/EU.

⁴ De Geeter, H., "Voedingsinformatie op het etiket; helpt het de consument om gezonder te eten?", *Nutrinews* Nr.3, p.21

De bijkomende presentatievormen moeten volgens de verordening wel aan bepaalde vereisten voldoen:

1. Zij moeten gebaseerd zijn op degelijk en wetenschappelijk verantwoord consumentenonderzoek en mogen niet misleidend zijn voor de consument;
2. Ze moeten een voldoende groot draagvlak hebben bij de *stakeholders*;
3. Ze moeten de consument in staat stellen om op een eenvoudige manier de voedingswaarde van het levensmiddel te begrijpen;
4. Ze moeten objectief zijn en mogen niet discriminerend werken;
5. De toepassing ervan mag geen belemmering zijn voor het vrije goederenverkeer;
6. Het moet wetenschappelijk aangetoond zijn dat de consument deze uitdrukkingvormen begrijpt.

Verordening 1169/2011 vraagt aan de Commissie om uiterlijk 13 december 2017 bij het Europees Parlement en de Raad een verslag in te dienen over het gebruik in de EU-lidstaten van extra uitdrukings- en presentatievormen, over de gevolgen ervan voor de interne markt en over de vraag of het raadzaam is deze uitdrukings- en presentatievormen verder te harmoniseren. De Commissie kan dit verslag vergezeld doen gaan van een eventueel wetgevingsvoorstel⁵. Evenwel werd de deadline niet gehaald: noch een verslag, noch een wetgevingsvoorstel werden tot op heden ingediend.

De toepassing in de lidstaten

Sommige lidstaten zijn reeds overgegaan tot de ontwikkeling van eenvoudige presentatievormen voor voedingswaardevermeldingen. Elke lidstaat die zo'n nationaal voedingslabel uitwerkt, moet de Commissie hiervan op de hoogte brengen via een notificatie.⁶

⁵ Art.35, punt 5, Verordening 1169/2011.

⁶ Artikel 35 van de FIC-verordening laat de lidstaten toe aanvullende presentatievormen voor de voedingswaardevermelding te gebruiken. Elke lidstaat die zo'n nationaal voedingslabel ontwikkelt, moet de Commissie hiervan op de hoogte brengen via een notificatie. Het Verenigd Koninkrijk heeft van deze procedure gebruik gemaakt om haar verkeerslichtensysteem te melden bij de Commissie. Dat het verkeerslichtensysteem een vereenvoudigde vorm van een voedingswaardevermelding is, blijkt uit het feit dat elk nutriënt ingekleurd is met de kleur rood, oranje of groen afhankelijk van het gehalte suiker, vet, verzadigd vet en zout. Nederland, dat met het groene en het blauwe vinkje werkt, en de Scandinavische landen met hun sleutelgatsysteem, hebben niet dezelfde procedure gevolgd om hun aanvullende presentatievorm aan de Europese Commissie te melden. Hun logo's voorzien immers *stricto sensu* niet in een vereenvoudigde presentatie voor de voedingswaardevermelding. Aangezien deze logo's de gezondste keuze weergeven binnen een bepaalde productgroep, kunnen ze beschouwd worden als voedingsclaims en vallen ze onder de claimsverordening. Zij moeten bijgevolg onder artikel 23 van de claimsverordening genotificeerd worden aan de EC. Het is niet duidelijk welke procedure Frankrijk heeft gevolgd voor de aanmelding van haar *Nutri-Score*, maar aan te nemen valt dat dit systeem ook onder artikel 23 van de claimsverordening is aangemeld.

Het Verenigd Koninkrijk ontwikkelde het verkeerslichtensysteem ('*traffic light system*'). In dit systeem wordt elk nutriënt aangeduid met de kleur rood, oranje of groen (rood = te beperken, groen = goed), afhankelijk van de hoeveelheid suiker, vet, verzadigd vet en zout die een levensmiddel bevat.

Het verkeerslichtensysteem is veeleer informatief en houdt geen oordeel in over de algemene kwaliteit van het product.

Nederland gebruikt het groene en het blauwe vinkje. De vinkjes wijzen op een betere keuze binnen een productgroep. Daarbij is het groene vinkje terug te vinden op de gezondste keuze binnen een bepaalde productgroep en het blauwe vinkje op

de betere keuze binnen de productgroepen van voedingsmiddelen die je niet te vaak moet eten.

Nog een ander initiatief is te vinden in de Scandinavische landen. Zij gebruiken het sleutelgatsysteem ('*KeyHole System*'). Het sleutelgatsysteem is een 'élitaire' aanpak, waarbij enkel de producten met een zeer goed voedingswaardeprofiel het label mogen dragen.

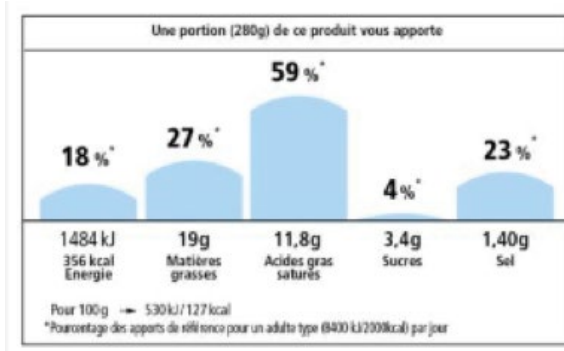
Een heel recent voorbeeld is het voedingslabel dat sinds april 2017 in Frankrijk wordt toegepast. Het gaat om *Nutri-Score*⁷, een voedingslabel bestaande uit letters en kleuren. De *Nutri-Score* werd door het Frans Agentschap voor Volksgezondheid en het *Institut National de la Santé et de la Recherche*

Médical ontwikkeld. Het label werkt met een kleurencode (van groen tot rood) en bijbehorende letters (A = goed tot E = te beperken). Elk product krijgt zowel negatieve punten (op basis van energiewaarde en hoeveelheid suikers, verzadigde vetten en zouten) als positieve punten (op basis van het aandeel van vezels, proteïnen, fruit,

⁷ <http://www.santepubliquefrance.fr/Actualites/Nutri-score-un-nouveau-logo-nutritionnel-appose-sur-les-produits-alimentaires>

groenten en noten) toegekend, die overeenkomen met een score waarmee de globale kwaliteit van het voedingsmiddel bepaald wordt en het meest evenwichtige product binnen eenzelfde gamma van producten kan aangeduid worden. Het logo dient voornamelijk gebruikt te worden op verwerkte producten zoals kant-en-klare maaltijden, blikvoeding, pizza's en industriële bakkerijproducten.

In de keuze voor het *Nutri-Score* logo baseert men zich op de resultaten van een studie die in september 2016 gedurende zes weken in zestig supermarkten plaatsvond, verspreid over vier verschillende Franse regio's. In totaal werden vier verschillende voedingslabels uitgetest; de *Nutri-Score*, het verkeerslichtensysteem, SENS (zie afbeelding hieronder links) en *Nutri-Repère* (zie afbeelding hieronder rechts).

Wat waren de resultaten van de studie⁸?

1. Het is belangrijk en mogelijk om studies op het terrein uit te voeren om de impact van de voedingslabels op het koopgedrag uit te testen;
2. De voedingslabels die op de voorkant van de verpakking staan, slagen erin een gedragswijziging tot stand te brengen en de consument een gezondere variant te laten kopen;
3. Van de vier voedingslabels is de doeltreffendheid van de *Nutri-Score* het grootst, in het bijzonder bij de minst koopkrachtige consumenten. Het verkeerslichtensysteem staat op de tweede plaats qua doeltreffendheid. Het voedingslabel dat de voedingsindustrie verkiest, namelijk de *Nutri-Repère*, is het minst doeltreffend, omdat het minder eenvoudig te begrijpen is. De consument moet zijn oordeel immers baseren op vijf procentages en vijf cijfers.

⁸ http://ec.europa.eu/health/sites/health/files/nutrition_physical_activity/docs/ev_20170601_coo06_en.pdf

De voedingslabels, zoals die in de verschillende landen toegepast worden, worden niet door iedereen goed onthaald. Sommigen vinden dat dergelijk vereenvoudigde systemen onvolledig zijn en de consument op het verkeerde been zetten. De voedingsindustrie is er ook niet echt voorstander van, omdat het hun producten mogelijks in een negatief daglicht stelt. *“Een kleurencode met rood zou bijdragen tot een vorm van stigmatisering. Die stigmatisering vormt een probleem, want het betreft een geïsoleerd voedingsmiddel, terwijl het voedingspatroon van een consument in zijn geheel moet worden beschouwd.”*⁹ De voedingsindustrie verkiest het systeem van referentie-innames. Deze zijn reeds op ruim de helft van de verpakkingen terug te vinden.

Nadeel van nationale voedingslabels

Verscheidene lidstaten hebben reeds gebruik gemaakt van de mogelijkheid om op nationaal niveau een voedingslabel te ontwikkelen en het valt niet uit te sluiten dat nog andere lidstaten met een eigen voedingslabel komen. Als al deze lidstaten verschillende labels ontwikkelen, kan dit leiden tot een belemmering van het vrij verkeer van goederen. Bovendien worden de voedingsproducenten die de moeite doen om deze eenvoudige presentatievorm op hun verpakkingen te zetten, ‘gestraft’ door de verschillende regelgeving waarmee ze zich in elk land moeten conformeren¹⁰.

Mijn standpunt

Teneinde een wildgroei aan nationale voedingslabels tegen te gaan, is het aangewezen om de bevoegdheid voor bijkomende presentatievormen naar het Europese niveau te tillen en te voorzien in een harmonisering¹¹. De harmonisering bestaat erin dat de Europese Commissie één voedingslabel voorstelt dat in de hele Europese Unie van toepassing zal zijn.

Om tot een Europees voedingslabel te komen, moet de EC wetenschappelijk onderzoek doen en nagaan onder welke voorwaarden een voedingslabel het meest doeltreffend is. Daarbij moet de doeltreffendheid worden bepaald door de mate waarin een voedingslabel sturend is in de richting van een gezondere voedingskeuze. Verder moet de EC ook de ‘good practices’ van de lidstaten meenemen, in het bijzonder die van

⁹ <http://www.dekamer.be/FLWB/pdf/54/1124/54K1124004.pdf>

¹⁰ De FOD Volksgezondheid heeft aan de Europese Commissie gevraagd of het wettelijk mogelijk is om in Nederland verpakte producten met een vinkje op de Belgische markt te brengen op grond van het vrij verkeer van goederen in de Europese Unie. De Europese Commissie heeft niet op deze vraag geantwoord. Er kan geargumenteerd worden dat het vinkje enkel in Nederland op de verpakking van producten mag staan. België heeft het vinkje immers niet genoteerd bij de EC, waardoor het logo in principe niet mag gebruikt worden in ons land. Voor een Nederlandse voedingsproducent die de moeite doet om een voedingslabel op zijn verpakking te zetten, betekent dit dat hij het vinkje van de verpakking moet schrappen als hij zijn product in België op de markt brengt. Als hij zijn product op de Franse markt wilt brengen, heeft hij de keuze om een product zonder voedingslabel op de markt te brengen ofwel een product met de *Nutri-Score*.

¹¹ Els Van Hoof is voorstander van een harmonisering op Europees niveau. In haar resolutievoorstel van 24 juni 2015 betreffende voedsellabeling (54-1209) roept ze België op om “op Europees niveau het belang te bepleiten van harmonisering van de verschillende nationale initiatieven”.

Frankrijk. De Franse studie over de Nutri-Score is immers bijzonder hoopgevend en toont als eerste, via onderzoek op het terrein, de doeltreffendheid van het voedingslabel aan.

Volgens mij moet minstens aan de volgende randvoorwaarden voldaan zijn om een efficiënt voedingslabel te garanderen:

1. Het voedingslabel moet op de voorkant van de verpakking van levensmiddelen gepresenteerd worden en verplicht opgelegd worden door de Europese wetgever. Een dergelijke verplichting zorgt ervoor dat de marktdekking optimaal is en dat de consument de voedingsmiddelen binnen een productgroep met elkaar kan vergelijken;
2. Het voedingslabel moet zo bevattelijk mogelijk zijn, zodat ook de laagst opgeleide mensen er probleemloos gebruik van kunnen maken;
3. Bij de invoering van het label moet een uitvoerige informatiecampagne opgestart worden die uitleg geeft over het correcte gebruik en de interpretatie ervan;
4. Het puntensysteem dat aan de basis ligt van het voedingslabel moet zodanig doordacht zijn dat het de voedingsproducenten aanzet tot productherformulering. Het label moet er specifiek voor zorgen dat er producten van een betere voedingskwaliteit worden aangeboden.

Als een geharmoniseerd voedingslabel op Europees niveau niet haalbaar is op korte termijn, welke houding moet België dan aannemen t.a.v. een eigen nationaal voedingslabel? Els Van Hoof bepleit in haar resolutievoorstel over voedsellabeling dat België zich over ‘*good practices*’ informeert bij de EU-lidstaten, een brede consultatieronde opstart met de relevante *stakeholders*, zelf het nodige wetenschappelijk onderzoek doet en nadien met een eigen voedingslabel komt. Ik ben akkoord met haar voorstel, maar ook beducht voor een Belgisch voedingslabel dat te veel zou verschillen van de voedingslabels in de ons omringende landen. Daarom bepleit ik dat België zich baseert op de resultaten van de Franse studie en ofwel het Franse voedingslabel overneemt, ofwel besluit om geen eigen voedingslabel te ontwikkelen maar de druk bij de EC op te voeren om tot een harmonisering te komen.

Niet misleidende voedingsinformatie via voedingsprofielen

Op de verpakkingen en in de reclame van voedingsmiddelen zien we heel vaak ‘beweringen’ of ‘claims’ verschijnen. Er zijn twee soorten beweringen: enerzijds de voedingsbeweringen die verwijzen naar de energetische waarde van het voedingsmiddel of naar de nutriënten of andere stoffen die het bevat (bv. ‘*light*’, rijk aan calcium, bron van vitamine C of zoutloos) en anderzijds de gezondheidsbeweringen

die verwijzen naar een effect dat het voedingsmiddel heeft op een lichaamsfunctie (bv. calcium is nodig voor de instandhouding van normale botten, roggvezels dragen bij tot een normale darmfunctie, vitamine A draagt bij tot de instandhouding van een normaal gezichtsvermogen). Door een specifiek en heilzaam effect van het product te benadrukken, willen voedingsproducenten de consument overtuigen hun producten te kopen. Het is dus een vorm van marketing. Claims over de voordelen van het nuttigen van een bepaald product kunnen er de consument voorts toe aanzetten te veel te eten van iets dat slechts een klein deel van een evenwichtige voeding zou mogen uitmaken.

De huidige Europees wetgeving en haar toepassing

Europa heeft het gebruik van claims in goede banen willen leiden. Hiertoe werd Verordening 1924/2006 inzake voedings- en gezondheidsclaims voor levensmiddelen aangenomen. De verordening heeft tot doel via geharmoniseerde regels de Europese consument te beschermen tegen claims die onwaar (niet wetenschappelijk gefundeerd) en misleidend zijn.

De eerste vraag die rijst is of de verordening slaagt in haar opzet. Beschermt Verordening 1924/2006 tegen claims die onwaar en misleidend zijn? De verordening beschermt (in de meeste gevallen) tegen onware claims door te voorzien in lijsten van toegestane voedingsclaims¹² en gezondheidsclaims¹³ die door de EFSA gecontroleerd worden op hun wetenschappelijke juistheid. Enkel deze claims kunnen, onder de voorwaarden die in de lijsten beschreven staan, door voedingsproducenten vermeld worden op hun verpakkingen en in reclame. In de lijst van gezondheidsclaims staan ook de gezondheidsclaims die afgekeurd zijn, met de reden voor de afkeuring.

Hoewel enkel wetenschappelijk bewezen voedings- en gezondheidsclaims gebruikt mogen worden, kunnen de claims nog altijd misleidend zijn omdat ze niet gekoppeld worden aan minimumeisen voor de algehele samenstelling van het levensmiddel. Hierdoor kan bv. door de toevoeging van vitamines aan junkfood vol suiker, vet of zout, een vitamineclaim op de verpakking worden gezet. De vitamineclaim geeft zo onterecht een gezonder imago aan de junkfood en verleidt de consument. De claim doet zo precies het tegenovergestelde dan waarvoor ze bedoeld is, namelijk een gezonde keuze gemakkelijker maken.

Volgens de Verordening hadden de voedingsprofielen uiterlijk op 19 januari 2009 door de Commissie opgesteld moeten zijn. Vandaag, negen jaar later, is dit nog steeds niet het geval. We worden daardoor vaak geconfronteerd met voedings- of gezondheidsclaims die de algemene nutritionele status van een voedingsmiddel verhullen, wat de consument kan misleiden bij het maken van een verstandige keuze in het kader van een gezonde en evenwichtige voeding. Het is onduidelijk of de voedingsprofielen, zoals deze zijn voorzien in de Verordening, nog opgesteld zullen

¹² Zie bijlage “Voedingsclaims en voorwaarden daarvoor” bij Verordening 1924/2006 inzake voedings- en gezondheidsclaims.

¹³ http://ec.europa.eu/food/safety/labelling_nutrition/claims/register/public/?event=search

worden door de Commissie of definitief geschrapt zullen worden.

Evolutie van de Europese wetgeving

De Europese Commissie is op dit moment niet bezig met de technische uitwerking van de voedingsprofielen. In het kader van het REFIT-programma voert ze wel een evaluatie uit van de Claimsverordening, waarin ook de voedingsprofielen worden meegenomen. Daarbij gaat ze na of het niet opstellen van voedingsprofielen op Europees niveau verhinderd heeft dat de doelstellingen van de Claimsverordening worden gehaald, of er alternatieven zijn voor de voedingsprofielen die dezelfde doelstelling hebben en minder omslachtig zijn en of de voedingsinformatie die in het kader van de FIC-verordening wordt opgelegd niet voldoende is om de consument een doordachte voedingskeuze te laten maken. Deze vragen, die het voorwerp zijn van de evaluatie, laten verstaan dat de Commissie het concept van de voedingsprofielen liever begraaft dan het verder uit te werken. De ‘evaluatie’ van de voedingsprofielen is in ieder geval een merkwaardige gang van zaken, aangezien de verordening niet voorziet in een vrijblijvende keuze voor de Commissie om de voedingsprofielen al dan niet op te stellen.

Het Europees Parlement heeft zich in een resolutie¹⁴ ondertussen ook uitgesproken over de wenselijkheid om voedingsprofielen op te stellen. In punt 47 van de resolutie zegt ze hierover het volgende: *“Het Europees Parlement dringt er bij de Commissie op aan de wetenschappelijke grondslag, het nut en de uitvoerbaarheid van Verordening (EG) nr. 1924/2006 inzake voedings- en gezondheidsclaims voor levensmiddelen opnieuw te beoordelen, gelet op de ernstige, aanhoudende problemen bij de tenuitvoerlegging, waaronder de problemen op het gebied van mededingingsverstoring, en indien nodig het begrip “voedingsprofiel” te schrappen; is van mening dat de doelstellingen van Verordening (EG) nr. 1924/2006, met betrekking tot bijvoorbeeld waarheidsgetrouwe claims voor voedingsmiddelen en duidelijke claims met betrekking tot het vet-, suiker- en zoutgehalte, inmiddels worden verwezenlijkt door Verordening (EU) nr. 1169/2011 betreffende de verstrekking van voedselinformatie aan consumenten”*. Kortom, het Europees Parlement vindt het niet langer nodig dat de Europese Commissie de voedingsprofielen nog uitwerkt.

Het is vreemd dat het Europees Parlement spreekt van ernstige en aanhoudende problemen bij de tenuitvoerlegging van de Claimsverordening. Mocht het werkelijk onmogelijk zijn om deze profielen op te stellen, dan zou Verordening 1924/2006 de voedingsprofielen toch niet vermeld hebben? Het WHO Regionaal Bureau voor Europa is overigens reeds in 2015 overgegaan tot het opstellen van voedingsprofielen en beschouwt deze profielen als een belangrijke maatregel in haar Europees Actieplan voor Voeding 2015-2025.

¹⁴ Resolutie van het Europees Parlement van 12 april 2016 over het programma voor gezonde en resultaatgerichte regelgeving (REFIT): stand van zaken en vooruitzichten (2014/2150(INI))

Mijn standpunt

Ik vind het noodzakelijk dat de Europese Commissie alsnog overgaat tot de opstelling van de voedingsprofielen. Voedingsprofielen stellen immers minimumeisen aan de algehele samenstelling van het levensmiddel. Voldoet een levensmiddel niet aan die eisen, dan mag men het marketingpotentieel van een voedings- of gezondheidsclaim niet benutten. Voedingsprofielen zijn zo een goed instrument om de consument te helpen een gezondere voedingskeuze te maken. De voedingsprofielen garanderen immers aan de consument dat de voedingsmiddelen met een claim de drempelwaardes van vetten, zout en suikers niet overschrijden en dus passen in een gezond en evenwichtig dieet. De consument hoeft de verpakking niet om te draaien om te zien of er nog addertjes onder het gras zitten. Tegelijkertijd profiteren ook de voedingsproducenten ervan die investeren in de productie van gezonde producten. Zij kunnen de claims als marketinginstrument gebruiken, zonder te worden overstemd door talrijke andere voedingsmiddelen die deze voedings- en gezondheidsclaims eigenlijk niet verdienen.

Dan blijft nog de vraag: op basis van welke criteria? Afhankelijk van de belangen die meespelen, worden de drempelwaardes voor de nutriënten hoger of lager bepleit.¹⁵ De Commissie kan de drempelwaardes van de voedingsprofielen laten samenvallen met een categorie van het Europese voedingslabel. Als ze per productgroep aangeeft in welke categorie de voedingsmiddelen moeten zitten om een claim te kunnen dragen, hoeft de voedingsproducent enkel het voedingslabel van zijn product te checken om te zien of er een claim op mag staan.

Om uit te leggen wat ik bedoel, grijp ik even terug naar de voedingslabels. In mijn conclusie beval ik aan één geharmoniseerd voedingslabel uit te werken dat in de hele Europese Unie van toepassing zal zijn. Idealiter bevestigt de Commissie na wetenschappelijk onderzoek de doeltreffendheid van het *Nutri-Score* label en werkt ze een gelijkaardig voedingslabel uit voor de hele EU. In dat geval zal ze criteria ontwikkelen om voedingsmiddelen in te schalen in de categorieën A, B, C, D en E.

De Commissie zou dan per productgroep van voedingsmiddelen kunnen bepalen in welke categorie de voedingsmiddelen moeten zitten om een claim te kunnen dragen. Als de Commissie – hopelijk – ambitieus is, dan zal ze de drempelwaardes voor de verschillende productgroepen ten minste bij categorie B¹⁶ leggen. Het zou betekenen dat enkel producten die de *Nutri-Score* A of B behalen, een claim mogen dragen. Persoonlijk zou ik de lat zelfs nog hoger durven leggen en de claims enkel toelaten voor *Nutri-Score* A¹⁷, maar dat is op politiek niveau waarschijnlijk niet haalbaar.

¹⁵ https://www.senat.fr/europe/textes_europeens/a00o6.pdf. De Commissie deed in 2009 reeds een poging om tot een ontwerp van voedingsprofielen te komen, maar na kritiek werd dit ontwerp al snel begraven.

¹⁶ <https://fr.openfoodfacts.org/label/experimentation-nutriscore-b/categories>: de lijst van producten die in Frankrijk *Nutri-Score* B behalen.

¹⁷ <https://fr.openfoodfacts.org/label/experimentation-nutriscore-a/categories>: als ik de lijst van producten bekijk die in Frankrijk *Nutri-Score* A behalen, dan stel ik vast dat het voor voedingsproducenten, indien ze dit wensen, zeker haalbaar is om deze *Nutri-Score* te halen. Er staan reeds 260 producten in categorie A.

Andere toepassingen van voedingsprofielen

De toepassing van de voedingsprofielen hoeft niet beperkt te blijven tot de voedings- en gezondheidsclaims. Voedingsprofielen kunnen ook een andere belangrijke functie vervullen, met name in de marketing naar kinderen.

De marketing die gericht is op kinderen neemt vele vormen aan. Niet alleen op tv, verpakkingen en reclameborden, maar ook op computers en smartphones of via gadgets die bij voedingsmiddelen gevoegd zijn, worden kinderen aan voedingsmarketing blootgesteld. Daarbij wordt vaak gebruik gemaakt van stripfiguren om de aantrekkelijkheid van voedingsmiddelen voor kinderen te vergroten.

Het probleem hierbij is dat de overgrote meerderheid van deze stripfiguren gebruikt wordt om voedingsmiddelen te promoten die een hoog suiker-, zout- en vetgehalte hebben. Nationale consumentenorganisaties die onderzoek deden, stelden vast dat ze vooral voorkomen op snoep, chips, suikerrijke ontbijtgranen en koekjes en andere ongezonde producten¹⁸. Deze stripfiguren hebben een grote aantrekkingskracht op kinderen. Ze beïnvloeden hun voedingsvoorkeuren en hun aankoopverzoeken naar de ouders toe. Het WHO stelde reeds vast dat *“the marketing of food and beverage products high in fat, sugar and salt to children is recognized in Europe as an important element in the etiology of child obesity and in the development of diet-related noncommunicable diseases.”*¹⁹

Het WHO Regionaal Bureau voor Europa is reeds in 2015 overgegaan tot het opstellen van voedingsprofielen om de blootstelling van kinderen aan voedingsmarketing te beperken²⁰. In het model dat de WHO heeft opgesteld, worden productgroepen vermeld waarvoor marketing naar kinderen nooit toegelaten is, namelijk suikerwerk, gebak, snoep en koekjes, energiedranken, vruchtensappen en ijsjes. Voor de andere productgroepen voorziet het model in drempelwaarden voor vetten, suikers, zout en energiewaarde. Belangrijk hierbij is dat het Regionaal Bureau de doelgroep voor de beperking van voedingsmarketing bepaalt als kinderen tot minstens 16 jaar²¹.

In de EU bestaan de huidige maatregelen inzake voedingsmarketing naar kinderen uit vrijwillige initiatieven die door voedingsproducenten worden afgesproken in een ‘EU Pledge’. Eind 2014 hebben de voedingsproducenten hun afspraken in deze ‘Pledge’ verstrengd, wat zeker toe te juichen is. Evenwel blijven er nog heel wat achterpoortjes bestaan. Zo zijn de voedingsprofielen die de ‘EU Pledge’ heeft uitgewerkt minder streng dan de voedingsprofielen van het WHO²² en is de gelimiteerde voedingsmarketing beperkt tot kinderen t.e.m. 11 jaar. Verder geven ze zelf toe dat de stripfiguren die eigendom zijn van de voedingsproducenten en die bv. op de verpakkingen van voedingsmiddelen staan, niet onder het toepassingsgebied vallen.

¹⁸ BEUC “Cartoon characters and food: just for fun?”

¹⁹ http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0019/191125/e96859.pdf

²⁰ http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0005/270716/Europe-nutrient-profile-model-2015-en.pdf?ua=1

²¹ http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0017/322226/Tackling-food-marketing-children-digital-world-trans-disciplinary-perspectives-en.pdf?ua=1

²² http://www.eu-pledge.eu/sites/eu-pledge.eu/files/releases/EU_Pledge_Nutrition_White_Paper_Nov_2012.pdf

Hoewel de zelfregulerende initiatieven van de voedingsindustrie een goede start zijn, zijn ze niet ambitieus genoeg. Daarom is het de taak van de Europese Commissie om ambitieuze voedingsprofielen te ontwikkelen. Voldoet een levensmiddel niet aan de minimumeisen van deze voedingsprofielen, dan mag het marketingpotentieel niet benut worden. Tegelijkertijd moet het gebruik van stripfiguren op fruit en groenten aangemoedigd worden, teneinde de consumptie van groenten en fruit bij kinderen te bevorderen.

Conclusie

Vanuit de vaststelling dat de huidige voedingsinformatie nog onvoldoende toegankelijk is voor de gemiddelde consument, ben ik nagegaan welke hulpmiddelen de overheid aan de consument kan aanbieden om een gezondere voedingskeuze te vergemakkelijken.

Eerst en vooral pleit ik voor een Europees voedingslabel dat op de voorkant van de verpakking wordt geplaatst en de consument een beter inzicht geeft in de voedingskwaliteit van een voedingsmiddel. Om tot dit Europees voedingslabel te komen, moet de Europese wetgever de bevoegdheid voor bijkomende presentatievormen naar zich toe trekken en een verplicht voedingslabel uitwerken. Een dergelijke verplichting zorgt er voor dat de consument alle voedingsmiddelen van eenzelfde productgroep met elkaar kan vergelijken en gemakkelijker een gezonde keuze kan maken.

Ten tweede moet de Europese wetgever ambitieuze voedingsprofielen ontwikkelen, om te vermijden dat voedings- en gezondheidsclaims de algemene nutritionele status van een voedingsmiddel verhullen en zo de consument misleiden. Voedingsprofielen bepalen immers of een voedingsmiddel gezond genoeg is om een claim te dragen. De Commissie kan de drempelwaarden van de voedingsprofielen laten samenvallen met een categorie van het Europees voedingslabel. Als ze per productgroep aangeeft in welke categorie de voedingsmiddelen moeten zitten om een claim te kunnen dragen, hoeft de voedingsproducent enkel het voedingslabel van zijn product te checken om te zien of hij er een claim op mag zetten.

Graag wil ik afsluiten met een algemene bedenking; ik stel vast dat de Europese Commissie geremd lijkt te zijn om beleidsmaatregelen inzake voeding voor te stellen. Dit blijkt uit het feit dat de EC verschillende deadlines voor verslagen en wetgevende initiatieven mist. Het Europese Parlement spoort de Commissie dan wel aan tot actie, maar slaat de bal soms zelf mis (bv. in haar pleidooi om de voedingsprofielen niet uit te werken). Op termijn zal Europa echter ambitieuze beleidsmaatregelen moeten nemen als ze een impact wilt hebben op de prevalentie van overgewicht en obesitas.

Emilie Noë is adviseur Ethiek, Justitie en Consumentenbescherming bij Ceder, studiedienst van CD&V.

enoe@cdenv.be

Respons: Els Van Hoof

Voedsellabeling: een belangrijk puzzelstuk in de integrale aanpak van obesitas en overgewicht

Wereldwijd lopen er nu voor het eerst meer mensen rond met overgewicht dan met ondergewicht.¹ Deze replek op de bijdrage van Emilie Noë gaat in op de rol die federale en regionale beleidsorganen, al dan niet in samenwerking met een divers aantal actoren, kunnen en moeten spelen in de obesitaspreventie. Hiermee pretendeert het niet een alomvattend antwoord te bieden op alle uitdagingen van het voedingsbeleid of van de obesitasproblematiek. Overwegend dat de aanpak van obesitas vanuit federale en regionale beleidsorganen uit verschillende maatregelen kan bestaan, gaande van educatie van bevolkingsgroepen tot het opleggen van restricties en normen aan de voedings- en reclame industrie, staat deze bijdrage stil bij voedsellabeling of -etikettering als middel om de consument te helpen om gezondere voedingskeuzes te maken.

Obesitas en overgewicht

De toename van obesitas is vooral goed te zien in de Verenigde Staten en China, waar procentueel het grootste aantal mensen met overgewicht te vinden zijn.² Ook België ontkomt niet aan de wereldwijde obesitastrend. Volgens een studie van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) uit 2015 zullen Belgische volwassen vrouwen tegen 2030 behoren tot de dikste van Europa. Tegen dan zou namelijk een meerderjarige vrouw op zeven kampen met obesitas.³ Deze ontwikkeling kan niet zonder gevolgen blijven en verdient daarom alle aandacht, zowel van de overheid en de academische wereld, als van consumentenorganisaties en de voedingsindustrie. Gezonde levensgewoonten en uitgebalanceerde voedingspatronen zijn namelijk in het belang van iedereen.

De oorzaken van obesitas zijn meervoudig en vaak complex. Het resultaat is dat obesitas niet via een enkel beleid uit te schakelen is en dat er in veel OESO-landen een aantal nieuwe beleidsinitiatieven zijn ontstaan om obesitas tegen te gaan.⁴

¹ Ezatti M. (2016): Trends in adult body-mass index in 200 countries from 1975 to 2014: a pooled analysis of 1698 population-based measurement studies with 19.2 million participants. In: *The Lancet* (vol 387, n° 10026), p. 1377-1396. doi:10.1016/S0140-6736(16)30054-X

² Ezatti M. (2016): Trends in adult body-mass index in 200 countries from 1975 to 2014: a pooled analysis of 1698 population-based measurement studies with 19.2 million participants. In: *The Lancet* (vol 387, n° 10026), p. 1377-1396. doi:10.1016/S0140-6736(16)30054-X

³ World Health Organization Regional Office for Europe. (2013): *Nutrition, Physical Activity and Obesity*. (via https://kics.sport.vlaanderen/Sporteneu/Documents/130101_Belgium-WHO-Country-Profile.pdf) (Geraadpleegd op 22 juni 2018).

⁴ Voor voorbeelden van nieuwe strategieën ontworpen om obesitas tegen te gaan zie Organization for Economic Co-operation and Development. (2017): *Obesity Update 2017*. (via <http://www.oecd.org/health/obesity-update.htm>) (Geraadpleegd op 22 juni 2018).

Het belang van voedsletikettering

Hoewel niet nieuw, is voedsletikettering een voorbeeld van zo een beleidsinitiatief. Middels het indienen van een voorstel van resolutie in 2015, vroeg ik de federale regering om gehoor te geven aan het recht van consumenten op transparante, correcte en ondubbelzinnige informatie over de nutritionele kwaliteiten van voeding en drank. Hoewel de overheid niet de taak heeft consumenten voor te schrijven wat er wel of niet gegeten of gedronken mag worden, moet ze er wel voor zorgen dat consumenten beschikken over alle nodige informatie om evenwichtige voedingskeuzes te maken. Begrijpelijke informatie op de voorkant van verpakkingen van levensmiddelen over de hoeveelheid suiker, vet, verzadigde vetten en zout dat een product bevat, kan consumenten helpen een geïnformeerd oordeel te vellen over de gezondheid van het voedingsmiddel. Zo raadt de WHO wat betreft de inname van zogenaamde ‘toegevoegde suikers’ aan om slechts 10% van de dagelijkse nodige energie te halen uit dat soort suikers.⁵ Voedsellabels met bevattelijke informatie over het aandeel van suikers in het voedingsmiddel faciliteren de consument dan in het maken van een bewustere en gezondere beslissing over wat hij of zij eet.

Maatregelen op Europees vlak

Mensen moeten dus een gezondere levensstijl aannemen en daar is de overheid een facilitator in door bv. betere informatie te geven over voeding. Op Europees niveau werd in 2011 de Europese richtlijn 1169/2011 rond etikettering aangenomen. De richtlijn is vervolgens op 13 december 2014 in werking getreden en is rechtsreeks van kracht in alle lidstaten van de Europese Unie. In de Belgische wetgeving vervangt het onder andere de koninklijke besluiten van 13 september 1999 betreffende de etikettering van voorverpakte voedingsmiddelen en van 8 januari 1992 betreffende de voedingswaarde-etikettering van voedingsmiddelen.

Zoals Emilies bijdrage liet weten, legt de richtlijn een aantal minimumvoorzieningen op en staat het producenten toe om vrijwillig op de verpakkingen bijkomende informatie te vermelden aan de consument, mits voldaan aan bepaalde voorwaarden. Het is belangrijk om op te merken dat de richtlijn van toepassing is op alle exploitanten van levensmiddelenbedrijven die hun producten leveren aan consumenten en/of grote cateraars, zoals restaurants, kantines van scholen en ziekenhuizen. De ‘*dietary gatekeepers*’ dus, zoals Reid, Worsley en Mavondo (2015) ze noemen.⁶ Gelukkig is er bij de levensmiddelenindustrie een toenemende bereidheid om deze rol op zich te nemen en het debat te voeren over eenvoudig te begrijpen informatie over de nutriënten in levensmiddelen, zonder de persoonlijke verantwoordelijkheid van consumenten te vergeten.

⁵ World Health Organization. (2015): *Guideline: Sugars intake for adults and children*. (via http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/149782/1/9789241549028_eng.pdf?ua=1) (Geraadpleegd op 25 juni 2018).

⁶ Reid M., Worsley T. & Mavondo F. (2015): The obesogenic household: Factors in influencing dietary gatekeeper satisfaction with family diet. In: *Psychology and marketing* (vol. 32), p. 544-557. doi:10.1002/mar.20799

De uiteindelijke doelstelling van Europa is om te komen tot een harmonisering van algemene en nutritionele etiketteringsregels. Op die manier zal er een situatie worden gecreëerd waarbij de consument een keuze kan maken op basis van volledige, correcte en ondubbelzinnige informatie. Op Europees niveau is dus nood aan een duurzaam overleg en samenwerking tussen consumentenorganisaties, de academische wereld, de voedingsindustrie en de overheid om tot een interpretatief etiketteringssysteem te komen dat in overeenstemming is met bestaande Europese voorschriften en een aanvulling is op de bestaande regels en initiatieven. Overleg en samenwerking is van uiterst belang om op die manier voldoende draagvlak te genereren bij alle relevante *stakeholders* voor een specifiek labelingsysteem. België moet uiteraard de druk hoog houden om te komen tot een uniform systeem op Europees niveau, maar afwachten is geen optie meer.

Op het Belgisch niveau zou er, zo stelde mijn resolutie in 2016, in afwachting van een globaal etiketteringssysteem, bij andere Europese landen informatie ingewonnen moeten worden over hoe we aanvullende, begrijpelijke en duidelijke etiketteringssystemen kunnen invoeren. Twee jaar later kan en moet België hiermee aan de slag. Mogen we de Belgische gezondheid langer in gevaar brengen ten gevolge van toenemende morbide obesitas, omdat er geen Europese oplossing komt? Volgens mij niet. De huidige verpakkingen met de *'Reference Intake'* die consumenten nu in de Belgische winkel aantreffen, met maar liefst zeven cijfers waarop de consument zijn oordeel moet baseren, zorgen allerminst voor meer duidelijkheid. De tijd is rijp om in België een keuze te maken gekoppeld aan een aantal voorwaarden.

Naar een uniform, duidelijk en zichtbaar etiketteringssysteem

Een nieuw systeem moet niet zeggen wat consumenten wel of niet mogen doen. Integendeel, nieuwe voedsellabels zouden ontworpen moeten worden op basis van transparantie en eenvoudig te begrijpen informatie, om consumenten maximale keuzevrijheid te geven om gerichter wel of niet voor een bepaald product kan kiezen. Toch wil ik in het midden laten hoe zo een nieuw etiketteringssysteem er precies uit moet zien. Op Europees als internationaal niveau zijn er namelijk verschillende voorbeelden van dergelijke labels, elk met hun voor- en nadelen.

Een belangrijke vereiste voor een nieuw etiketteringssysteem is wel dat het aan aantal voorwaarden moet voldoen. Een eerste voorwaarde om tot zo een dergelijk label te komen is dat wetenschappelijk onderzoek de basis vormt voor de informatie die het label verschaft. Een tweede belangrijke voorwaarde is dat alle betrokken hun bijdrage moeten leveren in het ontwerpen van een bruikbaar label. Zowel consumentenorganisaties, de voedingsindustrie, de overheid als de academische wereld hebben een verantwoordelijkheid op te nemen. Ten derde is het, zoals Emilie

doet, belangrijk om te kijken naar buitenlandse initiatieven. We moeten namelijk het warm water niet opnieuw proberen uit te vinden. Het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, Australië, Nederland, Nieuw-Zeeland en de Scandinavische landen kennen zoals gezegd al een etiketteringssysteem om voedingskwaliteit meer zichtbaar te maken.

Conclusie

De wetenschappelijke studies en evaluaties van andere landen zijn beschikbaar. De tijd is rijp voor de overheid om in samenwerking met verschillende *stakeholders* een concreet voorstel te formuleren. Mijn resolutie voor voedsellabeling spoorde de federale regering dan ook aan om hierin het voortouw te nemen en een systeem uit te denken dat de consument door middel van symbolen op een duidelijke manier informeert over de hoeveelheid vet, verzadigde vetten, suiker en zout dat een bepaald product bevat.

De precieze impact die voedingslabels hebben op het tegen gaan van obesitas en overgewicht zal pas over een langere tijdsperiode duidelijk worden. En uiteraard moet dat gepaard gaan met een uitgekiende informatiecampagne en worden meegegeven in het onderwijs. Toch ben ik ervan overtuigd dat etikettering van voedingsmiddelen een belangrijk puzzelstukje is in de strijd tegen overgewicht en obesitas. Met al deze elementen gaan we dan ook aan de slag met CD&V, op weg naar een gezonde geest in een gezond lichaam.

Els Van Hoof is federaal volksvertegenwoordiger voor CD&V en schepen te Leuven.
els.vanhoof@dekamer.be | Twitter: @ElsVanHoofcdenv

Boekbesprekingen

Kim De Witte

De grote pensioenroof en het plan om ons pensioen terug te winnen

Epo, Berchem, 2018, 291p.

In tijden van zoeken naar begrotingsevenwichten en debatten rond sociale uitgaven komt Kim De Witte (onderzoeker en PVDA-pensioenspecialist) met een geruststellende boodschap: de vergrijzing is betaalbaar en de polemiek over de vergrijzing is paniekzaaij. De pensioenen kosten geld, maar het is allemaal haalbaar. Meteen komt hij met een plan om ons pensioen terug te winnen. Hij wil een pensioen op mensenmaat dat aangepast is aan de nieuwe noden in de samenleving en dat jongeren en ouderen perspectief biedt.

We moeten naar een solidaire, sociale pensioenvisie waarbij de levensstandaard behouden blijft en die verder gaat dan armoede tegengaan. Het gaat om een sterk wettelijk systeem beheerd door de gemeenschap. Eventuele overschotten kunnen worden belegd in een publiek fonds voor langetermijnbeleggingen (onderwijs, wonen, zorg...).

De auteur hekelt met de gekende argumenten de opeenvolgende Belgische pensioen- en arbeidsmarkthervormingen en de weg die andere Europese landen zijn opgegaan om pensioenen betaalbaar te houden. Verschillende Europese landen zijn de weg van de private pensioenen opgegaan, vanuit het geloof dat het wettelijk pensioen niet meer toelaat een adequate levensstandaard te behouden. Met als gevolg dat de private verzekeringsindustrie wordt “*vetgemest*” en de publieke sociale zekerheid leeggeroofd wordt. Het gaat dan om landen zoals Duitsland die met de ‘*Riesterrente*’ niet kunnen bijpassen tot het wettelijke pensioen van weleer of Polen waar de pensioenprivatisering een mislukking te noemen is.

De Belgische pensioenhervormingen die langere loopbanen willen realiseren, leggen beslag op onze (vrije) tijd en zijn gericht op meer productiviteitswinsten. Door een economische benadering van ‘*active ageing*’ dreigt de mens herleid te worden tot een economisch wezen op de arbeidsmarkt. Langere loopbanen wegen ook op de pensioenrechten van vrouwen en bestendigen de bestaande genderpensioenkloof. Ouderen moeten, mede door het op de schop gaan van het oude brugpensioen, langer werken met kwalen en zonder zicht op aangepast werk. Jongeren komen moeilijker aan

de bak. Als het hen lukt is het veelal in precare jobs. Beiden verdienen een perspectief op de arbeidsmarkt en een bevestiging van het sociaal contract tussen de generaties. Voorts zit België op het hellend vlak van steeds dalende wettelijke pensioenen en toenemende ouderdomsarmoede. De pensioenen van het overheids personeel hebben al zwaar geleden en met het debat ron de zware beroepen dreigt een nieuwe opdoffer. Tot slot is het puntensysteem een tombola, vol onzekerheden en waarbij buitenlandse voorbeelden aantonen dat een pensioen op punten ofwel niet werkt (en een privatiseringsbeweging inzet), ofwel flankerende (pensioen)instrumenten vereist.

Volgens De Witte zouden we zonder de gerealiseerde pensioenhervormingen tegen 2060 4% van ons bbp meer uitgeven aan de pensioenen. Met die 4% meer zitten we op het niveau van de uitgaven in Frankrijk en Oostenrijk. Iets wat niet onmogelijk en onhaalbaar is. Oostenrijk wordt naar voor geschoven als gidsland. Het wettelijk pensioen volstaat daar en is tot 2060 perfect financierbaar. Oostenrijk kent vandaag geen investeringen in onzekere pensioenbeleggingen en heeft een sterk eindeloopbaar beleid. Hogere wettelijke pensioenen zorgt voor voortdurende consumptie met zuurstof voor de economie. Men komt er ook stap voor stap tot één solidair pensioenstelsel. Daar staan wel hogere sociale bijdragen tegenover. Wat de auteur fijntjes niet vermeld, is het gegeven dat de welvaart die besteed wordt aan de pensioenen niet aan andere domeinen kan toekomen. Uit cijfers van Eurostat blijkt dat Oostenrijk inderdaad meer besteedt aan de pensioenen (13% versus 9,1%) maar minder aan onderwijs (4,9% versus 6,4%).

Wat zijn dan de bouwstenen van de solidaire, sociale pensioenvisie? Vooreerst een nieuwe norm van voltijds werken met ruimte voor vrije tijd en vrijwilligerswerk, richting een economie van geluk, waar ook vrouwen wel bij zullen varen. Daaraan gekoppeld een volledige pensioenloopbaan op 40 (i.p.v. 45) jaar, iedereen ten laatste met wettelijk pensioen op 65 jaar en met vervroegd pensioen op 60 jaar na 35 jaar loopbaan. Daarnaast moet het wettelijk pensioen 75% van het gemiddeld voorverdiend loon bedragen. Die hogere pensioenen zijn te realiseren door het loonplafond van ca. 55.000 euro vandaag op te trekken naar 75.000 euro per jaar. Het minimumpensioen komt voor een alleenstaande na 40 jaar op 1.500 euro netto, het maximumpensioen op twee maal minimumpensioen. De hoogste ambtenarenpensioenen zullen zo dalen.

Die nieuwe visie zou een meerkost hebben van minstens 1,5% bbp, te financieren met stabiele goedbetaalde banen als sokkel voor een sterke sociale zekerheid, een miljonairstaks, een aangehouden strijd tegen grote belastingfraude of -ontwijking en met een einde aan de stelselmatige verlagingen van de werkgeversbijdragen.

Wij christendemocraten verdedigen ook een solidaire sociale pensioenvisie, evenwel bestaande uit andere bouwstenen en met een andere visie op de sociale houdbaarheid en financiële duurzaamheid van ons pensioenstelsel.

[Ellen Van Grunderbeek]

Hendrik Vuye & Veerle Wouters

Vlaanderen voltooid.

Met of zonder Brussel?

Doorbraak, Hofstade, 2018, 384p.

Elke oplossing om België efficiënter te maken of België achter ons te laten, botst op het probleem Brussel, schrijven Vuye & Wouters in het voorwoord van hun nieuw boek ‘Vlaanderen voltooid. Met of zonder Brussel?’. *“De conditio sine qua non om verdere stappen te zetten in de staatshervorming is dat er eensgezindheid komt over de toekomst van het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest. Zonder een visie op Brussel varen de Vlaamse politieke partijen zonder kompas. . . helaas is dat zo”*

In een eerste deel wordt de institutionele geschiedenis van Brussel geschetst. In het tweede deel geven V&W een institutioneel panorama van Brussel. De mogelijke modellen voor Brussel komen aan bod in het derde deel en de kers op de taart is het V&W-model. Dat model dat verdere stappen in de staatshervorming toelaat en haalbaar is voor Vlamingen en Franstaligen, is het uiteindelijke doel van het Brusselboek. Volgens V&W is de grote ziekte van de Belgische staatshervormingen dat het einddoel ontbreekt (p. 251).

De lange inleiding (297 pagina’s en 1.100 voetnoten) tot het vierde deel (13 pagina’s) dient niet enkel ter documentatie, maar ook om aan te tonen dat gezien de afgelegde weg, niet alles meer mogelijk is. Vanaf de eerste taalwetten wordt Brussel uit Vlaanderen gerukt. *“Brussel is de pasmunt om van Franstaligen toegevingen te bekomen voor Vlaanderen. Zo verkrijgt Brussel een afzonderlijk taalstatuut. Men kan de geschiedenis niet herschrijven, maar zonder dit eigen taalstatuut zou Brussel meer dan een eeuw later nooit een gewest geworden zijn”* (p. 45).

Modellen

In het twaalfde hoofdstuk worden de (on)mogelijke modellen voor het Brusselse hoofdstedelijke Gewest aangesneden. Opmerkelijk is dat V&W ook het Brusselmodel uit het confederalismecongres van de NVA (2014) niet doenbaar vinden. Het confederale België zou volgens de NVA uit twee deelstaten bestaan, Vlaanderen en Wallonië, die bijna alle bevoegdheden zouden hebben. Daarnaast is er een regio Brussel-Hoofdstad die grondgebondenbevoegdheden zou krijgen. Vlaanderen en Wallonië oefenen in Brussel de persoonsgebonden bevoegdheden uit. Door de ‘gemeenschapskeuze’ sluiten de Brusselaars aan bij het Vlaamse of het Waalse stelsel. Zo treedt men toe tot een pakket dat onder meer personenbelasting omvat, de sociale

zekerheid en het stemrecht voor het Vlaams of Waals Parlement¹. De keuze is echter niet definitief en kan na een wachtperiode gewijzigd worden. Het gaat voor V&W niet om een identiteitskeuze maar om een vrijblijvende keuze, want ze is tijdelijk. Een keuze vergelijkbaar met die voor een gsm-abonnement: welke operator is gelet op mijn gebruiksprofiel, de goedkoopste? Het komt neer op de creatie van een soort subnationaliteit in een gebied waar de meerderheid van de bevolking een buitenlandse nationaliteit en/of buitenlandse roots heeft

Het V&W-model

In het dertiende hoofdstuk presenteren V&W hun model dat gebaseerd is op de volgende uitgangspunten:

- Asymmetrie: Brussel hoeft voor de Franstaligen niet dezelfde betekenis te hebben als voor de Vlamingen. De asymmetrie maakt het mogelijk om tegelijk een gemeenschaps- en een gewestmodel te realiseren en aan te sluiten bij het verwachtingspatroon van Vlamingen en Franstaligen;
- Democratische legitimiteit: de Vlaamse politieke aanwezigheid in de Brusselse instellingen moet legitiem zijn. Dit verwezenlijken we door de institutionele banden in te stellen tussen de Brusselse Vlamingen en de Vlaamse gemeenschap;
- Een grondige interne Brusselse hervorming is noodzakelijk;
- Het Brussel-model moet verdere stappen in de staatshervorming mogelijk maken.

Indien Vlaanderen Brussel niet wil loslaten, dan moeten er institutionele banden komen tussen Vlaanderen en het Brusselse Hoofdstedelijke gewest. In het V&W-model is minstens een van de Vlaamse Brusselse ministers ook lid van de Vlaamse regering². Om een institutionele band het Vlaams en het Brussels Parlement te verwezenlijken, zou er moeten worden teruggekeerd naar de situatie van voor de vijfde staatshervorming van 2001. De eerste zes Vlaamse verkozenen van het Brussels Parlement zetelen ook in het Vlaams Parlement.

De VGC wordt overbodig. Vlaanderen oefent zelf de VGC-bevoegdheden uit in Brussel en ontvangt de financiering die de VGC vandaag krijgt van de federale overheid en van het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest. Het parlementair orgaan van

¹ V&W schrijven het NVA-Brusselstandpunt en de gemeenschapskeuze toe aan Johan van den Driessche. Ze vermelden niet dat iets gelijkaardigs al werd voorgesteld door Brigitte Grouwels, Johan Sauwens en Luc Van Den Brande namens de Boetfortgroep in maart 2003 ('Confederale bouwstenen voor Brussel'). Ook in interne documenten van het kartel CD&V-NVA in aanloop tot de verkiezingen van 2007 is er sprake van de 'gemeenschapskeuze'.

² "Dat lukt, want zelfs indien de Vlaamse en de Brusselse regering anders zijn samengesteld, dan is er altijd minstens een partij die in beide regeringen zetelt". De Vlaamse regering dient nu al minstens één minister te hebben die in Brussel woont. Voor V&W kan de Vlaamse regering ook beslissen om de tweede Vlaamse Brusselse minister volwaardig lid te maken van de Vlaamse regering als dat politiek past. "De tweede Vlaamse Brusselse minister en de staatssecretaris kan ook geassocieerd lid worden. Dit wil zeggen dat wanneer een dossier effect heeft op Brussel, beiden met raadgevende stem uitgenodigd worden".

de VGC wordt afgeschaft³. *“Franstalig België kiest voor een model met gewesten. Wallonië en Brussel willen elk hun eigen weg gaan. De Franse Gemeenschap verwatert tot een niveau dat ten dienste staat van de gewesten of dat zelfs wordt afgeschaft. Dit is volop bezig: vele bevoegdheden van de Franse Gemeenschap zijn al overgedragen aan het Waals Gewest en de COCOF”* (p. 305).

“Het V&W-model zorgt voor democratische legitimiteit. Het zijn niet langer alleen Vlaamse Brusselaars die zetelen in de Brusselse regering en in het parlement. Het zijn Vlaamse Brusselaars die er ook de Vlaamse Gemeenschap vertegenwoordigen. Dit maakt dat een machtspariteit wel democratisch is” (p. 309).

Verdere stappen in de staatshervorming mogelijk maken

“Vandaag zijn de Vlaamse Gemeenschap, de Franse Gemeenschap en de COCOF (voor de overgedragen bevoegdheden) bevoegd ten opzichte van instellingen die tot hun taalgemeenschap behoren. Dit model heeft gewerkt, zolang het gaat over het aanbieden van diensten. Opent men een school, biedt men kinderopvang aan, organiseert men een bejaardentehuis, dan zullen de burgers gebruik maken van deze diensten. De burgers richten zich dan tot instellingen die behoren tot de ene of de andere gemeenschap. Dit model botst op zijn grenzen van zodra het gaat over toekennen van sociale rechten. De gemeenschappen kunnen in Brussel immers geen regels opleggen aan burgers⁴. Bij de zesde staatshervorming (2011-2014) is men op deze grens gebotst bij de defederalisering van onder meer de gezinsbijslag. Daarom heeft men de Gemeenschappelijke gemeenschapscommissie (GGC) bevoegd gemaakt”.

“In het V&W-model zouden in de toekomst wanneer andere delen van de sociale zekerheid of andere domeinen die vereisen dat men rechten toekent of plichten oplegt aan de Brusselaars, worden overgedragen, de GGC bevoegd worden.” Volgens V&W wordt dan echter niet de logica van zesde staatshervorming gevolgd. *“In het V&W-model zijn één (of twee) Nederlandstalige Brusselse ministers ook lid van de Vlaamse regering.”* Zo zetelen er leden van de Vlaamse regering in het verenigd college van de GGC. *“Ook hier werken we met een institutionele band tussen Vlaanderen en de GGC. Vandaag bestaat dergelijke band niet”⁵.*

“Voor de Franstaligen verandert er niets in dit model. Het zijn Franstalige Brusselse ministers die lid zijn van het verenigd college, net zoals dit vandaag het geval is. Er zijn geen institutionele banden met het Waals Gewest. Dit model biedt het grote voordeel dat de Vlaamse Gemeenschap daadwerkelijk mee beslist over de Brusselse

³“Van de zeventien Vlaamse Brusselse parlementsleden zetelen er al 6 als volwaardig lid van het Vlaams Parlement. De elf andere worden geassocieerd lid van de Commissie Brussel en de Vlaamse rand van het Vlaams Parlement”.

⁴ Wel aan de instellingen van de eigen gemeenschap.

⁵“Het is wel zo dat een Vlaams minister de vergaderingen kan bijwonen met raadgevende stem. Alleen in de praktijk gebeurt dit niet”.

sociale bescherming. Bovendien kan Vlaanderen, indien het dit politiek opportuun acht, nog steeds aspecten van de Vlaamse sociale zekerheid aanbieden aan de Brusselaars. Zij kiezen dan vrijwillig of ze toetreden”.

“Dit V&W-model laat verdere stappen in de staatshervorming toe. Meer nog, het laat toe om de sociale zekerheid volledig te splitsen”.

Het V&W-model: de Volkswagen voor toekomstige staatshervormingen?

In de aanloop naar het hoofdstuk 13 klinkt kritiek, zowel op de zesde staatshervorming en de impliciete ‘vergewestelijking’ van gemeenschapsbevoegdheden, als op het “Brussel laten aan de Brusselaars”. De GGC wordt een “kleine gemeenschap” genoemd en “door delen van de sociale zekerheid naar de GGC te schuiven wordt Vlaanderen buitenspel gezet”. Nochtans blijft het V&W-model dicht bij wat nu bestaat en is het meer een model met drie dan met twee⁶.

Essentieel anders in het V&W-model is de dubbele pet van Vlaams en Brussels minister. Zou dit iets geheel anders teweegbrengen? Het gaat om een (of meer) Vlaamse Brusselaar(s) die in Brussel electoraal tracht(en) te overleven⁷. Er zijn geen institutionele bezwaren tegen die dubbele pet en het is in het verleden ook gebeurd met Guy Vanhengel in 2002-2003. Wat was er toen anders?

Al bij al blijven de verschillen tussen het ‘loodgietersfederalisme’ na de zesde staatshervorming en het V&W-model relatief beperkt. Mij niet gelaten, maar de gordiaanse knoop Brussel wordt toch op een heel simpele en waarschijnlijk volgens sommigen te simpele manier opgelost. Hoe het V&W-model zich kan ontwikkelen richting confederalisme, laat staan onafhankelijkheid, wordt niet behandeld. Op de praktische grenzen van de overheveling van bijkomende bevoegdheden naar “drie gewest-gemeenschappen” waarvan een eerder klein en sociaal-economisch zeer zwak is, wordt niet ingegaan. Ook al wordt de hoop levendig gehouden, het gezond verstand zegt na al die lectuur dat het einde van de grote staatshervormingen nabij is.

[Danny Geerts]

⁶ Abstractie gemaakt van Duitstalige Gemeenschap.

⁷ Op p.113 klinkt het “topfiguren in de Brusselse politiek als Guy Vanhengel en Pascal Smet zijn adepten van het aanschuiffederalisme: we schuiven als kleine partners aan aan de grote tafel van de Franstalige Brusselse politiek”. Verandert dat essentieel door de dubbele pet?

Bruno Latour

Oog in oog met Gaia. Acht lezingen over het Nieuwe Klimaatregime.

Octavo, Amsterdam, 2018, 432p.

De Franse wetenschapsantropoloog, van wie onlangs nog ‘*Wij zijn nooit modern geweest*’ uitkwam, bundelt hier acht originele lezingen met zijn actuele kijk op ecologie. Het “*Nieuwe Klimaatregime*” is het effect van het antropoceen. Tijdens het Oude Regime heerste er gewoon natuur, maar de mens heeft er sedert de laatste 10.000 jaar een dermate grote impact op, dat de gevolgen zich nu als mogelijks catastrofaal presenteren.

Latour vertrekt van de Gaia-hypothese van James Lovelock. Dat is een wetenschappelijk model dat stelt dat de gehele aarde zich gedraagt als een zichzelf in stand houdend organisme. Dat betekent dat het antropoceen een relatief korte periode op de geologische schaal uitmaakt waarbinnen het organisme van de aarde, genoemd naar de Griekse godin Gaia, enorm snelle, steeds snellere zelfs, aanpassingen aan nieuwe situaties moet realiseren om te overleven. Deze hypothese is alles behalve unaniem aanvaard en wordt zelfs tegengesproken door een ander model, de Medea-hypothese, die ook uitgaat van een organisch verstaan van de aarde, maar dan als autodestructief systeem.

Latour zoekt een manier van denken, van ecologie of ecofilosofie, waarbij we terug greep krijgen op de nieuwe verhoudingen tussen mens en natuur. De natuur cartesiaans bekijken als het ‘andere’ dan de mens, als datgene waarover de mens mateloos kan beschikken, is een nefast perspectief, waarvan Latour niet alleen de ecologische, maar ook de breed-filosofische en zelfs theologische fouten voorleest.

Hij roept de politiek op om ecologisch te worden en niet alleen ecologie als marginaal thema op te nemen. Hij verwijst zelfs enthousiast naar de encycliek van Franciscus, ‘*Laudato si*’, die hij – een beetje provocerend, maar zo lusten we hem wel – het nieuwe Communistisch Manifest noemt. Waar dat laatste economie en politiek ineendraaide, doet de encycliek dat met ecologie en politiek. Immers, de encycliek is revolutionair en zelfs visionair in die zin dat zij als eerste ‘de schreeuw van de aarde’ laat samenklinken met ‘de schreeuw van de armsten’. Latour verwijst ook nog naar Jürgen Moltmann, die ecologie etymologisch verklaarde als ‘*oikou logos*’ maar ook ‘*oikos logou*’, niet alleen de leer van de aarde die wij bewonen, maar ook van de aarde als woonst van het woord, van de goede boodschap.

Weerbarstige vertogen die Latour ons voorschotelt, maar met een broodnodige boodschap, want, zegt hij, “*we denken dat we in vrede met de natuur leven, maar eigenlijk woedt een nooit geziene oorlog*”.

In het najaar verschijnt ‘*Lof der duurzaamheid*’ bij Gompel&Svacina, met onder meer een bijdrage van voormalig Cederadviseur Wim Verrelst. Het boek onderzoekt hoe de visie

in voornoemde encycliciek, samen met de pragmatiek van de duurzaamheidsdoelen van de Verenigde Naties (de zgn. SDG's), het tij kan keren. In het voorjaar van 2019 zal daarover in Vormingscentrum Guislain te Gent een grote studiedag doorgaan.

[Erik Meganck]

Steve Velleman

De maakschappij en het ego

Uitgeverij Averbode/Erasmé, Averbode, 2018, 138p.

Uit psychotherapeutische hoek komen wel meer gezaghebbende titels tevoorschijn over het onbehagen in en van onze cultuur. Freud heeft het thema gelanceerd, recentelijk namen hier in Vlaanderen Paul Verhaeghe en Dirk De Wachter, die trouwens het voorwoord bij voorliggend boek verzorgt, die fakkel over. Deze auteurs zijn zeer sterk in de diagnose, maar eerder voorzichtig in hun voorstel tot aanpak. Velleman is moediger en haalt enkele, recentelijk gediskwalificeerde, termen van onder het filosofisch stof, zoals het Ene en de ziel. Inspiratie haalt hij bij de middeleeuwse mysticus Meister Eckhart en de intussen alles behalve onbesproken 20ste-eeuwse denker Martin Heidegger. Door weer contact te maken met onze ziel, als het verdwijnpunt van de psycho- en andere -logische categorieën, als de afgrondelijke stilte onderin ons bestaan, kan een rust worden gevonden die serene en ware liefde laat resoneren.

Zoals gezegd, het vergt moed om aan een psychologische diagnose een mystiek-filosofische oplossing te koppelen. De koppeling mystiek en filosofie is trouwens ook niet evident, hoewel inderdaad recentelijk ijverig onderzocht. Maar bijvoorbeeld de grote denker van de transcendentie ethiek, Emmanuel Levinas, kritische leerling van voornoemde Heidegger, moest er niets van weten. Als belezen filosoof én psychiater weet Velleman uiteraard wel waarover hij schrijft.

De koppeling maakt het boek wel uniek op de boekentafel. Vertalingen naar Engels en Frans worden overwogen. De aankondiging van het nieuwe tijdvak dat Velleman aankondigt – het post-postmoderne – is tevens een, volgens de auteur zelfs dringende, oproep om in de transitie mee te stappen, ook al ziet hij genoeg tekenen dat we er nog niet allemaal even overtuigd aan toe zijn. Maar dat strookt helemaal met zijn verstaan van Heidegger, waar die zegt dat een nieuw tijdvak zich aankondigt op een manier die niet kan onthaald worden in de denkstukken van het huidige. Het is dus niet het zielloze wetenschappelijk-technisch denken dat in staat is het nieuwe, het bevrijdende te ontvangen. Daarvoor wendt Velleman zich dus terecht tot het mystiek-filosofisch, zelfs poëtisch denken.

[Erik Meganck]

Anneleen Masschelein, Stijn De Cauwer & Joost de Bloois
(red.)

50 key terms in contemporary cultural theory

Pelckmans Pro, Kalmthout, 2017, 312p.

Dit is een werkelijk heel interessant werkinstrument bij het lezen en vertolken van de hedendaagse cultuur. Dit woordenboek legt u haarfijn uit, met literatuurverwijzing erbovenop, wat bepaalde *trendy* termen die overal opduiken, precies betekenen. Het helpt dus om in lezingen of discussies de puntjes op andermans i's te plaatsen. Het gebeurt immers al te vaak dat die termen onmiddellijk 'ideologisch geïnvesteerd' worden en zodanig heen en weer worden gegooid tot ze alles en niets meer betekenen. Kijk naar 'secularisatie', 'moderniteit', 'diversiteit', 'neutraliteit', 'ideologie', enz. Niemand die nog echt weet wat ze nu betekenen en hoe ze precies fungeren in de debatten. Ze dienen alleen nog om het zwijgen op te leggen. Het zijn allemaal 'stopwoorden' geworden. Zolang er in de politiek maar niet moet worden nagedacht, kan iedereen weer verder.

Ik kan hier niet beter doen dan alvast enkele termen uit het vocabularium oplijsten: biopolitiek, antropoceen, politieke theologie, posthumanisme, *'crip theory'*, netwerken, neoliberalisme, de *'commons'*, heteronormativiteit, spektakel, cultureel geheugen, 'post-waarheid', ideologie, utopie... Telkens wordt aangegeven waar de betreffende term vandaan komt, wie errond (heeft ge)werkt, wat de term allemaal is gaan betekenen, in welke domeinen en vertogen hij figureert, welke relevantie hij (daarin) heeft en ten slotte naar welke andere termen (uit het boek) hij eventueel verwijst.

De inleiding gaat in op de term 'cultuur' zelf en hoe bepaalde woorden daarin terecht komen en gaan werken. Maar laat u niet misleiden door de titel, het gaat niet om een handleiding voor Sven Gatz. Cultuur wordt hier op zijn breedst verstaan, namelijk als de hele (met name onze) wereld waarbinnen de laatmoderne politieke besluitvorming zich afspeelt.

Het gaat hier wel om een Engelstalig werk. Ook dat is symptomatisch voor een – hopelijk stilaan aflopende – trend.

[Erik Meganck]

Inhoud

p. 7 | **Editoriaal**

p. 11 | **Stefan Arts**

Naar een inclusieve arbeidsmarkt. Hoe de kloof op de arbeidsmarkt tussen personen met een Belgische en personen met een vreemde origine verkleinen?

*Respons door **Nahima Lanjri**: Op de goede weg, maar nog heel wat werk op de plank*

p. 27 | **Ellen Van Grunderbeek**

Naar een verlofkader op maat van het moderne gezin

*Respons door **Stefaan Vercamer**: Dringend werk maken van onze verlofstelsels*

p. 41 | **An Poot**

Duurzaam op weg naar autoluwe woonkernen.

*Respons door **Karin Brouwers**:*

Blik op de nog verdere toekomst.

p. 55 | **Emilie Noë**

Op weg naar een gezondere voedingskeuze

*Respons door **Els Van Hoof**: Voedsellabeling, een belangrijk puzzelstuk in de integrale aanpak van obesitas en overgewicht.*

p. 72 | **Boekbesprekingen**

CEDER

Studiecentrum
van de Vlaamse
Christendemocraten